

Or. 7
7

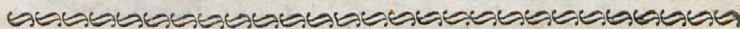

IOANN. FRID. COTTÆ
THEOLOG. TYRINGENSIS
HISTORIA SVCCINCTA
DOMINATIS
DE
VITA ÆTERNA

TYRINGÆ
SVMPV IOANN. GEORG. COTTÆ
MDCCLXXI

IOANN. FRID. COTTÆ
THEOLOGI TVBINGENSIS
HISTORIA SVCCINCTA
DOGMATIS
DE
VITA ÆTERNA

TVBINGÆ
SVMTV IOANN. GEORG. COTTÆ
MDCCLXX

JOHANN FRIEDRICH COTTAR
HISTORIA STONICA
BOGMATIS
DE
VITAE WERNER

KOEN. FRIED.
UNIVERS.
ZU HALLE

HISTORIA SVCCINCTA
DOGMATIS
DE
VITA ÆTERNA.

§. I.

Exspectandum esse post mortalem hancce vitam insignis cuiusdam felicitatis statum, in quo homines probi, quibus in hocce mundo cum variis subinde calamitatum generibus confluctandum est, recte factorum accepturi sint præmia, generalis propemodum, apud gentes omnes, tantisper excultas, fuit sententia. Haussisse videntur veritatem hancce gravissimam partim ex naturalibus iustitiæ divinæ notionibus, partim ex antiqua

A 2 qua-

quadam, quæ ad ipsos gentiles dimanavit, traditione. Non opus esse arbitramur, ut eorum hac de re testimonio hic exhibeamus, cum ea dudum in unum collegerint viri doctissimi (1). Nec tamen defuerunt inter gentilium philosophos, qui, ut animæ humanæ negarunt immortalitatem, ita nulla post hanc vitam admisisse præmia recte censentur. Notum est illud PLINII: *Omnibus a suprema die eadem, quæ ante primum: nec magis a morte sensus ullus, aut corpori, aut animæ, quam ante natalem; qui &, quæcunque de statu hominis post mortem alias dicuntur, puerilium deliramentorum, avidæque nunquam desinere mortalitatis commenta* adpellat (2). Constat quoque de EPICURO eiusque discipulis, eos talem in systema suum introduxisse Deum, qui nulla rerum humanarum cura tangeretur (3), adeoque nec recte facta post mortalem hanc vitam remuneretur, nec scelera puniat. Stoicos denique, saltem plerosque, æterna præmia pœnasque perennes, ex philosophiæ suæ legibus, sustulisse, animisque immortalitatem derogasse pervulgatum est (4).

(1) Fecerunt hoc TOBIAS PFANNERVS in *system. theolog. gentilis purioris*, cap. XX. §. XIX. seqq. & PETR. DAN. HUVETIVS, in *quaestionib. Alnetanis*, libr. II. cap. XXIV. p. 297. seqq.

(2) Vid. PLINIVM *hist. nat. libr. VII. cap. LV. p. m. 473. 474.*

(3) Hinc SENECA ex mente EPICURI: *Itaque non dat Deus beneficia, sed securus & negligens nostri, aversus*

a mundo aliud agit, aut, (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quam iniuriæ tangunt; libr. IV. de beneficiis cap. IV. Et cap. XIX. eiusdem libri: Tu denique, Epicure, Deum inermem facis. Omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, & ne cuiquam metuendus esset, præcisti illum extra mundum: Hunc igitur insepium ingenti quodam & inexplicabili muro, divisumque a contactu & a conspectu mortalium, non habes, quare verearis, nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est. In medio intervallo huius & alterius cæli desertus, sine animali, sine homine, sine re, ruinas mundorum, supra se circaque se cadentium evitat, non exaudiens vota, nec nostri curiosus. Hisce similia sunt, quæ apud CICERONEM, libr. I. de nat. deorum p. 231. DIOGENEM LAERTIVM libr. X. sect. LXXVII. aliosque scriptores veteres passim leguntur. Recentiori tamen ætate IACOBVS RONDELLVS in libro de vita & moribus EPICVRI, Amstelodami anno MDCXCIII. edito, ostendere admissus est, falsum esse, quod vulgo traditur, EPICVRVM eiusmodi statuisse Deum, qui nulla rerum humanarum cura tangeretur. Conferenda, quæ de religione EPICVRI differit vir celeb. IAC. BRVCKERVS in historia critica philosophiæ tom. I. part. II, libr. II. cap. XIII. p. 1240. seqq. & p. 1288. seqq.

- (4) Vid. quæ b. BUDDEUS ex M. ANTONINO collegit in *introduc. ad philos. stoicam, ex mente Antonini, sect. IV. §. VII. p. 53.* Conferenda, quæ b. cancell. MOSHEMIUS hanc in rem adnotavit in *animadvers. ad CUDWORTHI syst. intellectu. p. 518.*

§. II.

A gentilibus eorumque philosophis ad gentem iudaicam nos convertimus. Hæc, divina revelatione collustrata, probe cognitum perspectumque habebat, promissa illa, quæ a Deo acceperat, adeo esse magnifica, ut intra perituræ huius & caducæ vitæ terminos contineri nequeant, sed ad futuram vitam, post mortem expectandam, sese extendant (1). Nec desuerunt tamen, quod mirum videri poterat, iam olim inter Judæos, qui nulla post mortalem hancce vitam præmia statuerent, quem quidem errorem ex commercio cum gentilibus hausisse videntur. Horum vestigia in subsequenibus temporibus secuti sunt Sadducæi, a quodam פִּזְזַדּוֹק ZADDOC, discipulo ANTI-GONI SOCHÆI (2), nomen sortiti. Quum enim ii, qui ex hac prodierunt schola, & animæ immortalitatem, & mortuorum resurrectionem negarent, ut alibi observavimus (3), non poterant utique aliam vel iustitiæ mercedem, vel scelerum penam, nisi in hac vita admittere. Nec improbabilis nobis videtur sententia virorum quorundam eruditorum, statuentium, eos, contra quos 1 Cor. XV. disputat gentium apostolus, hac ipsa Sadducæorum hæresi fuisse infectos, ecclesiamque Corinthiacam ævo iam apostolico plurimum turbasse. Ipsa enim, quam sanctissimus Christi legatus *loc. cit.* cum hominibus istis instituit, disputatio supponit, eos omnem futuræ gloriæ ac felicitatis, tam anima, quam corpore percipiendæ spem penitus abnegasse (4).

(1) Pro-

(1) Promissionem vitæ æternæ fidelibus vet. testamenti iam obtigisse, in disserat. nostra superiori anno edita *de vita æterna* §. XI. & XII. variis sacrarum litterarum oraculis luculenter comprobavimus.

(2) Erat ANTIGONVS Sochaeus discipulus SIMEONIS iusti, floruitque ante C. N. CCC. Unicum eiusdem hodiernum exstat dictum, *capitulis patrum cap. I. num. 3.* insertum, quod hisce conceptum est verbis: אַתָּה הָיוּ כַעֲבָדִים

כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְשִׁין אֶת הָרֶב עַל מִנַּת לִקְבֹּל פֶּרֶס אֲלֵהָ הָיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְשִׁין אֶת הָרֶב שְׁלֵהָ עַל מִנַּת לִקְבֹּל פֶּרֶס וְיֵהוּ מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם:

h. e. ne fitis instar mercenariorum, qui domino serviunt, ea conditione, ut mercedem accipiant; sed fitis instar servorum, qui serviunt domino, sed non ea conditione, ut accipiant mercedem; sitque timor Dei super vos. Quorum quidem verborum sententia, licet ex mente ANTIGONI, nihil aliud, quam timorem amoremque Dei non mercenarium aut servilem, sed filialem intendebat, in perversum tamen sensum a discipulis suis rapta est. Hi enim verba magistri sui ita accipiebant, ac si Antigonus statuisset, nulla præmia nec supplicia post hanc vitam expectanda esse, adeoque animam cum corpore interire. Atque hinc impia Sadducæorum & Baithosæorum, resurrectionem inficiantium, familia suam traxit originem. Utraque vero a binis Antigoni discipulis, ZADDOCO nimirum, cuius supra mentionem fecimus, & BAITHOS, magistri verba minus recte interpretantibus, nomen accipit. Testes huius rei advocamus MAIMONIDEM, ISAACIDEM, GANZIVM, ELIAM LEVITAM, aliosque gentis iudaicæ doctores, excitatos a b. IO. CHRISTOPH. WOLFFIO in *bibliothecae ebraeae, part. II. p.*

814. Fuit tamen, ut nonnulli observant, aliqua inter utramque istam *Sadducaeorum & Baithosaeorum* sectam differentia. Vid. THEODORICVM HACKSPANIVM in *Sylloge* p. 13. *seqq.* Evolvat, cui volupe est, scriptores, qui de hæresibus iudaicis, ac speciatim Sadducæis, ex instituto egerunt, recensitos a laudatis. WOLFIO *loc. cit.* p. 815. *seqq.* & *part. IV. bibl. ebr. p. 330. seqq.*

(3) Vid. *dissert. nostram de resurrectione mortuorum* p. 23.

(4) Uberius hoc ostendit CAMP. VITRINGA *observat. sacrar. libr. IV. cap. IX. p. 953. seqq.*

§. III.

Neminem tamen novimus ex antiquissimis hæreticis, qui vitam seu beatitudinem æternam directe negaverit. Nec sane fieri id ulla ratione poterat ab iis, qui scripturæ sanctioris, novi cum primis testamenti, auctoritatem admittebant. Exstiterunt tamen, qui doctrinam cœlestem de præmiis penisque post hanc vitam expectandis suis conspurcarent commentis. Referimus in hæc classem *Gnosticos*, qui, teste IRENÆO, tria statuebant esse hominum genera, *spiritualium, terrestrium & animalium*, quorum exempla *Cainum* sistebant, *Abelem & Sethum*. Horum *terrestres* in nihilum redituros esse conflagratione extremæ diei universali statuebant, *animales*, si bene rem gesserint, ad locum quietis adscenduros, idem vero cum terrestribus fatum subituros, si mali fuerint; denique *spirituales* cum parte qua-

quadam *animalium*, vitam consecuturos esse sempiternam (1). Perversæ huic sententiæ confutandæ antiquissimi cœtus christiani doctores articulo symboli apostolici de *resurrectione* doctrinam de *vita æterna* ea intentione subiunxisse videntur, ut contra hanc hæresin sacro fonte abluendi confirmarentur (2). Patet ex his, ultimo hocce symboli articulo, *Gnostificis*, ut videtur, opposito, non tantum futurum beatorum in cœlis statum, sed & miseram damnatorum apud inferos conditionem describi. Idem factum in symbolo, quod *Athanasianum* vulgo adpellari solet. In eo enim disertis verbis dicitur, tempore adventus Christi ultimi, omnes homines cum corporibus suis resurrecturos, ac rerum gestarum reddituros rationem, moxque hæc subiiciuntur verba: *¶, qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui vero mala, in ignem æternum.*

(1) Vid. IRENÆVM *libr. I. advers. hæres. cap. I. p. 34. seqq.* ex edit. JO. ERN. GRABII. Conferenda, quæ PETR. KINGIUS in *historia symboli apostol. cap. V. §. XXVI. & XXVII. p. 241. seqq.* de hocce argumento disseruit.

(2) Hancce observationem nobis suppeditavit laudatis. KINGIUS *loc. cit. cap. VII. §. XLVIII. p. 333.*

§. IV.

Quod si ab antiquioribus ad recentiora progredimur tempora, deprehendimus prohdolor! existit

B

fe

se haud paucos, qui, ut alia eaque gravissima religionis revelatae capita, ita speciatim doctrinam christianorum de animorum immortalitate, praemiisque virtutum & peccatorum poenis post hanc vitam, in dubium revocare quin penitus negare ausi sint. Huc referunt nonnulli HIERONYMUM CARDANVM, gente Italum, medicum ac philosophum seculi decimi sexti celeberrimum. Refert enim MARTINVS DELRIO, eundem peculiari libro mortalitatem animae adteruisse, quem amicis interdum ostenderit, nec tamen luci publicae exposuerit (1). Cumprimis vero huc pertinent ii, qui deismum nostra aetate sunt amplexi, inque scriptis suis animum a religione christiana prorsus alienum prodiderunt. Fecit id, ut ab Anglorum gente dicendi faciamus initium, ANTONIVS ASHLEY COOPERVS, comes de SHAFTESBURY, vir in litterarum studiis, elegantioribus maxime, egregie quidem versatus, sed christianismo infensus (2), qui praeter alias sanctissimae religionis nostrae veritates, illam quoque de aeterna piorum post mortem corporis felicitate in scriptis suis ludibrio habuit (3). In eundem censum referendus quoque est DAVID HVMIVS, philosophus Scotus, deistarum partibus addictus (4), qui dogma de praemiis ac poenis vitae futurae inter cerebri humani figmenta referre haud dubitavit. Addidit tamen, imprudenter agere, qui credulae plebi illorum spem, harum vero metum eripere conentur. Adiungimus binis hisce scriptoribus HENRICVM vice comitem BOLINGBROKIVM, nobilissimo genere ortum, nec doctrinae

Ætrina politoris ornamentis destitutum, sed religioni christianæ infensissimum. Exstant sane in eiusdem libellis, anglico sermone exaratis (5), horrendæ contra christianismi doctrinam criminationes, atque absconæ, quas ipse de rebus gravissimis mente concepit, sententiæ. Ita verb. grat. inter alia docuit, animam non esse substantiam a corpore diversam, doctrinamque de vita animæ post mortem, nec non de resurrectione corporis præmiisque ac pœnis futuris prorsus vanam nugisque accensendam esse, licet plebi in obsequio retinendæ inservire queat. Ut impias opiniones, quas JO. TOLANDVS (6), ANTON COLLINVS (7), aliique antiscipturarii in libris suis protulerunt, in rerum præsentia taceamus.

(1) Vid. eiusdem *disquisit. magic. tom. I. libr. II. quaest. XXVI. p. 258.* Posset quidem de eo, quod *loc. cit.* refert DELRIO, fortassis eam ob rationem dubitari, quoniam CARDANVS peculiarem de animarum immortalitate librum scripsit, Lugduni anno *MDCXLV.* editum. Verum, cum in hoc ipso opere, *cap. XIII. p. 280.* haud obscure prodatur CARDANVS, *fato se ac monitis prohiberi, reliqua dicere, quae de anima sentiret,* exinde haud immerito suspicatur THEOPHILUS RAYNAUDUS, *hunc polytypum ad eam descriptionem metu infamiae adactum, vere antè tale quid scripsisse contra animae immortalitatem, quale nonnulli referunt, idque doctrinae venenum eius in pectore etiam post eum, quem modo retulimus, librum delituisse.* Vid. eiusdem *erotemat. de bonis & malis libris, p. 27.* ubi & alia quædam addit RAYNAUDUS, tandemque subiungit: *In summa, tam multis, tam tetrìs horrendisque propositionibus omnes fere libros suos incestavit Cardanus,*

danus, ut suffixioni meritiſſimo patere poſſet, tanquam homo nullius religionis ac fidei, & inter clancularios atheos ſecundi ordinis, in quo verſamur, aevo ſuo facile princeps. Verum ab atheiſmi ſcelere eundem liberavit PÉTR. BÆLIUS in *diſt. hiſt. & crit. tom. II.* voce *Cardan*, p. 52. not. (d) qui eundem ſuperſtitioſis potius quam atheis adnumerandum eſſe exiſtimat. Idem fere iam ante Bælium de eo iudicavit SAMUEL PARKERUS de *Deo & providentia divina, diſput. I. ſect. XXV.* p. 77. Et ſane plurima in eius ſcriptis occurrunt, quæ eum ſuperſtitioni ad ineptias uſque deditum fuiſſe luculenter demonſtrant. Evolvat, qui huius rei ſpecimina legere voluerit, vel ſolum opuſculum, quod CARDANUS de *libris propriis* composuit, quodque una cum aliis quibusdam eius lucubrationibus anno MDXLII. Baſilæ in officina Henric-Petrina in quarto prodiit. Omnia eius opera in X. tomos digeſta Genevæ edita ſunt a CAROLO SPONIO ann. MDCXXIV. recuſa Lugduni MDCLXIII.

- (2) De comite SHAPTESBVRIO legi meretur Jo. LELANDI *view of the deiſtical writings epiſt. V.* Habetur quoque verſio huius libri germanica ab HENR. GOTTL. SCHMIDIO adornata, & ſub tit. *Abriß der vornehmſten deiſtiſchen Schriften &c.* Hanoveræ MDCCLV. 8. typis exſcripta. Conferenda, quæ b. BAUMGARTENIUS in *den Nachrichten von merkwürdigen Büchern vol. VII.* p. 331. ſeqq. ven. CHRIST. GUIL. FRANCISC. WALCHIUS in *compend. hiſt. eccleſiaſt. recentiſſimæ cap. V. ſect. II. ſ. II.* p. 105. ſeqq. & GEORG. WILH. ALBERTI in *præſatione part. II. der Briefe, betreffende den allerneueſten Zuſtand der Religion und Wiſſenſchaften in Gros-Brittannien*, itemque epiſt. XXVI. p. 415. ſeqq. & epiſt. XXVIII. p. 453. de eo adnotarunt.
- (3) Vid. eius opuſculum: *essay on the freedom of wit and humour*, quod anno MDCCIX. primum prodiit, ac poſt-

- ea vol. I. *characteristicorum* p. 57. fuit insertum. Conf. LELANDUM *loc. cit.* p. 96. *seqq.* qui & p. 99. *seqq.* cogitata SHAFESBURIi solide confutavit. Idem quoque egregie præstitit JOHN BALGUY, in libello lectu dignissimo, cui tit: *a letter to a deist, concerning the beauty and excellency of moral virtue, and the support and improvement, which it receives from the christian revelation.* London MDCCXXIX. 8.
- (4) Edidit HUMIVS nonnullos libellos, quibus variaz quæstiones ad religionem spectantes ita pertractantur, ut exinde satis pateat, auctorem deistarum partibus addictum esse. Inseti leguntur isti libelli eiusdem operi tribus voluminibus comprehenso & Londini MDCCCLIII. 8. edito, sub titulo: *essays and treatises on several subjects*, in cuius vol. II. nonnullæ extant dissertationes deismo faventes. Vid. quæ de hoc scriptore adnotarunt ALBERTI in præfatione *part. III. epistolarum* eius, quas supra laudavimus, præmissa, ac celeb. WALCHIUS *loc. excit.* p. 162. *seqq.*
- (5) Exstant BOLINGBROCKII opera a DAVIDE MALLETO post obitum auctoris iunctim edita, quæ quinque comprehensa voluminibus, in forma quarta, & octava Londini anno MDCCCLIV. prodierunt. Erat BOLINGBROCKIUS ex nobilissima stirpe ortus atque ineunte hoc seculo gravissimis reipublicæ muneribus ab Anna, Angliæ regina, adnotus; verum, iis male administratis, a Georgio I. ex patria eiectus, in Galliam se contulit, ubi diem obiit supremum. Vid. laud. WALCHII *loc. cit.* p. 165. *seqq.*
- (6) TOLANDUS, famosus ille deista, totam doctrinam de altera vita inter vulgi præiudicia retulit, utque aliis persuaderet, rationis beneficio eiusmodi quid hominibus in mentem venire haud posse, ostendere annis est, opinio-nem de immortalitate animorum ab Ægyptiis, qui magnam eadaverum habuere curam, suam duxisse originem, atque ab his ad alias dimanasse gentes. Vid. eius opusculum

anglico sermone exaratum, quod sub nomine *epistolarum ad Serenam* (h. e. celeberrimam Borussiae reginam) anno MDCCIV. evulgavit, & quidem *epistola secunda*, quae *historiam doctrinae de immortalitate inter gentes sistit*. Ibi enim inter alia haec leguntur verba: *that their funeral rites and their historical method of preserving the memory of deserving persons, seem in all probability to have been the occasional causes of his belief: for their way of burying was, by embalming the dead bodies, which they deposited in subterranean grotts, where they continued intire for thousand of years; so that before any notion of separate or immortal souls, the common language was, that such a one was under ground, that he was carried over the river Acherusia by Charon and laid happily to rest in the Elysian fields, which was their common burying place near Memphis*. Plura de hocce opusculo adnotavit B. MOSHEMIUS in *commentatione de vita, fati & scriptis Jo. Tolandi*, quae eiusdem *vindicis antiquae christianorum disciplinae* praemissa est, p. 143. seqq.

- (7.) De ANTON. COLLINO, JO. TOLANDI si non discipulo, certe amico, constat, eundem varia scripta contra doctrinam christianam eiusque vindices exarasse. Nota inprimis est eiusdem *commentatio de cogitandi libertate*, quae primum anglice Londini ann. MDCCXIII. prodit, postea vero in linguam gallicam fuit conversa. Omnem in hocce libello operam in eo posuit auctor, ut libertatis nomine abusus, effrenatam cogitandi introduceret licentiam, incredulorumque, qui gravissimas religionis christianae veritates subruere conantur, causam ageret. Ipsos a theos sub libere cogitantium nomine comprehendit eosque, quos ad illorum sententiam quodam modo accedere putat, multa laude adficat. Atque hoc nomine laudat quoque regem Salomonem, scriptorem divinum, atque pag. 218. ex
Cohel.

Cohel. III. 18, 19, 20. comprobare annititur, regem istum ab atheorum opinione, animam cum corpore interire nullamque proinde dari vitam æternam, minime fuisse alienum. Eos, qui contra huncce libellum calamum strinxerunt, recensuere auctores a cel. J. G. WALCHIO, *tom. I. biblioth. theol. p. 686. in not. excitati.* Add. ven. CHRIST. GUIL. FRANC. WALCHII *compend. hist. ecclesiast. recentiss. p. 110. seqq.*

§. V.

Nec sola tamen Anglia deistarum patria censenda est, etsi eorum semper fuerit feracissima. Constat enim, extitisse quoque in aliis provinciis, ac speciatim in Gallia, qui eiusdem impietatis notam subierint. Referimus in huncce censum baronem DE LA HONTAN, qui itinerario suo Americano (1) adiunxit *dialogos*, inter ipsum & ADARIUM quendam, gentis Huronum sapientem, habitos (2), nasutuloque illi barbaro eiusmodi systema deisticum supposuit, in quo veritates religionis longe gravissimæ, interque illas doctrina quoque de felici vel infelici hominum post mortem statu, plurimum exagitantur. Idem dicendum de anonymo quodam Gallo eoque impudentissimo, qui librum vere insulsum *des princesses Malabares* in lucem prodire iussit (3), inque eo non tantum, ut quidem videri voluit, in vitia sectarum religionarum, sed in ipsam quoque religionem divinius patefactam satyram suam direxit, idque cumprimis egit, ut doctrinæ christianæ placita, ac speciatim doctrinam de vita æterna risui lectorum exponeret (4).

Binis

Binis hisce religionis hostibus addimus tertium, nimirum JULIANVM OFFREY DE LA METTRIE, qui post varios casus, quos heic enarrare nolumus, ex Gallia Berolinum se contulit, regiæque adscriptus societati, anno huius seculi LI. vitam cum morte commutavit. Edidit is complura ingenii sui specimina (5), in quibus perverlas suas de Deo ipsaque natura humana prodidit sententias. Principem inter ea locum obtinet eiusdem libellus *l'homme machine* (6), in quo ostendere conatus est: hominem meram esse machinam: nullam dari legem naturæ, ipsamque Dei existentiam nonnisi probabili ratione comprobari posse. Hocce scriptulum mox aliud excepit, quod titulum fert: *traité de la vie heureuse par Senèque; avec un discours du traducteur sur le même sujet* (7). In hac præfatione disertis verbis docet auctor incredulus, nullam post hanc vitam expectandam esse felicitatem, omnemque, quæ in homines cadere queat, voluptatem rei veneræ usu absolvi.

(1) Constat hocce itinerarium duobus tomis in 8. ac secunda vice Amstelodami ann. MDCCX. prodit, hac insignitum inscriptione: *Memoires de l'Amérique septentrionale, qui contiennent une relation des differens peuples, qui y habitent; la nature de leurs gouvernement; leurs commerce, leurs coutumes & leurs manières de faire la guerre &c. Seconde edition, augmentée des conversations de l'auteur avec un sauvage distingué.*

(2) Subiuncti sunt isti dialogi *tomo II.* huius itinerarii, atque ita comparati, ut facile pateat, dubia ab Huronum sapien-

fapiente contra religionem prolata, ut ut sint levia, immo subinde nullius plane momenti, ab isto tamen homine, cui adscribuntur, profecta haud esse, sed ipsum baronem auctorem agnoscere. Legenda, quæ de hocce libro differuit b. WEISMANNVS in *memorabilibus ecclesiast. hist. sacr. nov. test. tom. II. p. 1226.* edit. nov. Sunt tamen nonnulli, qui contendunt, hocce dialogos non ab ipso Barone LA HONTANO, sed ab alio, cui nomen est GUEDEVILLE fuisse confectos. Vid. CLERICI *bibliothèque ancienne & moderne tom. XXII. p. 221, 222.* Add. *la bibliothèque raisonnée, tom. XIII. p. 337. seqq.* & LABATI *voyage d'Espagne & d'Italie tom. III. p. 3.* Contra illustri LEIBNITIUS, Adarionem verum ex Huronum gente hominem fuisse, ac dialogum LA HONTANI, etsi non in totum verum, non tamen in totum fictum esse, existimat. Vid. eiusdem *epistol. vol. IV. p. 22. seqq.* & ven. BRUCKERUM in *histor. crit. philosoph. tom. IV. part. II. p. 920. seqq.*

- (3) Auctor huius libri est LENGLET DU FRESNOY. Vid. *les memoires de Trevoux, MDCCXXIX. p. 2000. Et. MDCCXXX. p. 1753. & MDCCXXXI. p. 783.* Integra eius inscriptio hinc concepta est verbis: *les princesses Malabares, où le celibat philosophique; ouvrage intéressant & curieux, avec des notes historiques & critiques.* Amstelod. MDCCXXXV. Idem hocce scriptum, quod sane prorsus detestabile est, in Germania quoque prodiit, licet hæc editio Amstelodamum præ se ferat. Legenda, quæ de hocce libro adnotarunt LILIENTHALIVS in *der theologischen bibliothek, tom. I. p. 351. die deutsche antea eruditor, tom. XVII. p. 581.* & inprimis b. cancell. MOSHEMIVS in programmate, cui titulus: *Gallus gloriæ Jesu Christi, Spiritusque S. obtrectator, publicæ contemptioni expositus,* Helmstad. MDCCXXXVI. 4. Ad

di tamen meretur J. JAC. ZIMMERMANNUS, theologus Figurinus, in *meditatione IV. de causis incredulitatis*, eiusdem *opusculis tom. I. inserta*, §. XIII, p. 172. *seqq.*

- (4) Vide librum modo adlegatum p. 121, 122.
- (5) Indicem eorum dedit ven. C. G. F. WALCHIVS in *compend. hist. ecclesiast. recentissimae supra iam laudato cap. V. sect. I. §. XIII. p. 100. seqq.*
- (6) Prodiit hocce opusculum Lugduni Batav. *MDCCLXVIII.* Scriptores, qui illud consutandum sibi sumserunt, indicavit laud. WALCHIVS *loc. cit. §. XIV. p. 102, 103.* Addimus iisdem: *epitre à M. de A. C. P. où la machine terrassée, 12.* Hancce vero epistolam refutare conatus est DE LA METTRIE in scriptulo quodam, cui titulus: *réponse à l'auteur de la machine terrassée, 12.*
- (7) Hicce libellus Potsdami ann. *MDCCLXVIII.* lucem adspexit publicam. Pertinet huc quoque aliud huius auctoris opusculum, quod antea iam ediderat sub titulo: *de la volupté.*

§. VI.

Scriptoribus Gallis, quos modo commemoravimus, ex Italorum gente ALBERTVM RADICATI, comitem DE PASSERANO, ex Belgis vero SIMONEM TYSSOT DE PATOT tandem subiungimus. A comite DE PASSERANO ut dicendi faciamus initium, is quidem ecclesiae Romanae sacris olim erat adiectus, verum, deserta hac religione, in deistarum castra

castra postea transit, atque ex Italia in Angliam se recepit, ut evaderet ex insidiis, quæ ipsi ab inquisitionis ministris struebantur. In Anglia cum famosis deistis COLLINO & TINDALIO contraxit amicitiam, ibidemque, inter alia scripta religioni christianæ opposita (1), *commentationem philosophicam de morte* divulgavit (2), in qua, negato virtutis vitique discrimine, immortalitatem animæ, seu potius ipsam eius existentiam in dubium vocavit, inque eam vel tandem descendit sententiam, hominem, si miseriæ suæ finem facere velit, ipsum mortem sibi inferre posse, nec post obitum quidquam superesse, quod intelligat. Quod vero ad TYSSOTVM DE PATOT attinet, is in Daventriensi schola mathematicas disciplinas olim docuit, librumque, qui inscribitur: *voyages & aventures de Jacques Massé* (3) in lucem publicam emisit. In hoc ipso libro nullum alium finem sibi propositum habuit auctor religioni christianæ infensus, quam ut sanctissima eius placita aliorum risui exponeret, ostenderetque, animam post mortem non esse superstitem, nec fieri posse, ut corpora ad aliam vitam redeant. Alios huius generis scriptores, qui impudenti animo doctrinam christianorum de altera vita oppugnarunt, heic prætermittimus, siquidem vix ullam mereri nobis videntur attentionem.

(1) Varia huius comitis scripta coniunctim prodierunt hoc titulo: *recueil des pièces curieuses sur les matières les plus intéressantes, par Albert Radicati, comte de Passeran*, Roterodam. seu potius Hagæ comit. MDCCXXXVI. 8.
Vid. WALCHIUM *loc. cit.* p. 139. *seqq.*

(2) Hancce commentationem, quæ primum italice scripta est, THOMAS MORGANUS, deista Anglus, isque satis notus, anglice redidit, eandemque sub titulo: *philosophical dissertation upon death*, Londin. MDCCXXXIII. 8. edidit. Vid. *la bibliotheque raisonnée tom. X. p. 230.*

(3) Prodiit hicce liber Burdigali, seu potius Hagæ comit. ann. MDCCX. 8. Vid. de eo b. cancell. PFAFFIUM in *den academischen Reden über das Kirchenrecht p. III. 112.* itemque in *theologiae anti-deisticae*, quæ germanico sermone prodiit, *sect. I. §. 39. p. 51. seqq.* add. ven. WALCHIVM in *comp. hist. eccl. recentiss. sapius iam excitato, cap. V. sect. II. §. XLVIII. p. 179. seqq.*

§. VII.

Antequam ad alia digrediamur, hoc unicum adhuc paucis noramus, non unam eandemque omnium deistarum de argumento hoc, cuius historiam heic tradimus, esse sententiam. Sunt quippe inter eos, qui solam supremi numinis existentiam admittunt, cætera vero religionis naturalis capita vel in dubium vocant, vel prorsus negant; sunt porro, qui providentiam etiam divinam sincere credunt, quatenus Deus totum hocce universum infinita sua potentia conservet; sed eundem sigillarim res mortalium curare, penitus inficiantur, unde etiam omnia, quæ de statu piorum ac impiorum post hanc vitam in scholis christianorum docentur, inter aniles fabulas referre haud dubitant. Exempla eorum in antecedentibus adduximus (1). Sunt denique, qui propius ad veritatem

tem accedunt, ac si non omnia, saltim pleraque theologiae naturalis ac iuris naturae capita serio profitentur, licet religionis revelatae veritatem haud admittant, omnemque impendant operam, ut sacri codicis, quem gloriamur divinitus nobis datum esse, auctoritatem infringant penitusque destruant. Atque hi, qui ad posteriorem deistarum classem pertinent, uti theologiae naturalis capita, vel plura, vel pauciora concedunt, ita & mentis immortalitatem vitamque futuram, prout ea ex ipso rationis lumine innotescit, in dubium revocare religioni sibi ducunt. Patet hoc exemplo EDVARDI HERBERTI, comitis DE CHERBURY (2), qui inter naturalistas, seu, ut hodie appellantur, deistas, principem tenet locum (3). Is enim doctrinam de praemiis poenisque post hanc vitam inter *notitias*, quas vocat, *communes* ac consensu universali receptas retulit, quae *tanquam indubitato certae sint admittendae* (4). Atque huius vestigia omnes ii nostra quoque aetate sequuntur, qui religionem naturalem ad consequendam salutem sempiternam sufficere arbitrantur. Hinc & in Anglia, hominum incredulorum feracissima, ii, qui deismum publice profitentur, in *mortales*, h. e. eos, qui sibi aliisque persuadere conantur, animam hominis cum corpore interire, atque *immortales*, h. e. eos, qui statuunt, animos esse immortales, poenasque ac praemia post hanc vitam fore, a nonnullis dividi solent (5).

(1) Scriptoribus, quos in antecedentibus commemoravimus, nonnulli adiungunt auctorem libelli: *lettres Persuasi-
ves,*

nes, itemque FRANCISCUM VOLTAERIUM, celebrem nostri ævi poetam, in Helyetia iam degentem, de quo vid. b. BAUMGARTENII *Nachricht von merkwürdigen Büchern vol, VIII. p. 544. seqq.* nec non cel. C. G. F. WALCHII, *comp. hist. eccles. recentiss. p. 171.* Refutatus vero fuit VOLTAERIUS a b. REINBECKIO, theologo quondam Berolinensi. Refertur quoque in huncce censum alias solent nonnulli ecclesiæ Romanæ præfules. Ita de CLEMENTE VII. ex SIBRANDO LUBBERTO observat Io. WOLFFIUS, eundem morti vicinum dixisse: *se proxime certiozem factum iri de tribus, de quibus per universam vitam dubitaverit: nempe, an Deus sit? an anima sit immortalis? Et an post hanc alia futura sit vita?* Vid. eiusd. *lection. memorab. centenar. XVI. tom. II. p. 398.* Nos hancce adulationem æque ac alias, quas de Clemente collegit BALÆUS, suo relinquimus loco. De BONIFACIO VIII. qui seculo XIII. ecclesiæ Romanæ præfuit, sibi que in omnia divina & humana imperium arrogare, ac PHILIPPUM, cognomine pulcrum, Galliarum regem excommunicare ausus est, refert DU PUY, scriptor Gallus, eidem a Galliarum rege publice fuisse obiectum, quod adserere haud dubitaverit, *doctrinam de trinitate esse falsam, conceptionem virginis Mariæ impossibilem, manifestationem filii Dei in carne ridiculam, sententiamque de vita æterna omni prorsus fundamento destitutam.* Vid. eiusdem opus ann. MDLV. Parisiis in fol. editum, quod inscribitur: *preuves de l'histoire du different entre le Pape Boniface VIII. Et Philippe le Bel Roy de France, fol. 531. add. LA CROZE entretiens sur divers sujets d'histoire, de litterature, de religion Et de critique p. 389.* Nec tamen prætermittendum heic nobis est, quod BONIFACIUS VIII. P. R. contrariam sententiam iuramento publice confirmaverit, quodque HENR. SPONDANUS eiusdem defensionem in *annalibus suis*

fuis ecclesiast. in se susceperit. Maiori fortassis iure in hancce incredulorum classem referri potest JOANNES XXIII. anno MCCCCCX. in sedem Romanam evectus, sed ann. MCCCCXIV. infandorum criminum reus factus, a concilio Constantiensis patribus *sessione XII.* synodali decreto exauctoratus. Huic enim inter alia horrenda hoc quoque fuit imputatum, quod adseruerit, *vitam æternam non esse; neque aliam post hanc; sed animam hominis cum corpore humano mori, & exstingui ad instar animalium brutorum.* Vid. *acta concilii Constantiensis* ab HERM. VON DER HARDT in lucem publicam edita, tom. IV. f. 248. Add. si placet, *commentationem nostram de fallibili pontificis Rom. auctoritate.* Lugduni Batav. MDCCXXXII. typis exscriptam, p. 174. Tandem de LEONE X. qui tempore reformationis sedem papalem occupavit, in *recusat. concil. Trident. part. II. caus. VIII.* p. 266. adnotatum legimus, eundem, cum aliquando duos philosophos de animæ immortalitate audiret disputantes, alterum, qui adfirmaret, alterum, qui negaret, tandem litem diremisse, atque ad eum, qui adfirmantem propugnauerat sententiam, dixisse: *Etsi tu pulcras & bonas habeas rationes, ego tamen sententiam huius, negantis scilicet animæ immortalitatem, probo ceu firmiorem, & quæ faciat bonum vultum.* Vid. b. JO. ULR. FROMMANNI, theologi quondam Tubingensis, *dissert. tertiam de stultitia atheismi,* p. 142. Ingenue tamen fatemur, has aliasque huius generis narrationes non omnino exceptione esse maiores,

- (2) Nota fati sunt HERBERTI CHERBURII scripta, speciatim eiusdem liber *de veritate, prout distinguitur a revelatione, a verisimili, a possibili & a falso,* qui primum Parisiis MDCXXIV. 4. prodiit, ac deinceps Londini, atque aliis in locis sæpius fuit recusus, inque gallicum quoque idioma converius. Exstat etiam eiusdem liber *de causis*

caussis errorum, una cum tractatu de religione laici & appendice ad sacerdotes. Prodiit ille coniunctim cum scripto modo memorato *de veritate*, ita quidem, ut illius posterioriorem constituat partem, Londini *MDCXLV.* 4. itaque sine loci mentione *MDCLVI.* 12. Denique alium scripsit librum *de religione gentilium errorumque apud eos caussis*, cuius operis pars quaedam Londini *MDCXLV.* 3. & Amstelod. *MDCLVI.* 4. prodiit. Integrum autem opus Amstelod. *MDCLXIII.* 4. ibidemque *MDCC.* 8. cura ISAACI VOSSII lucem adspexit publicam. Habetur quoque eiusdem versio Anglica, quæ Londini *MDCCVIII.* typis fuit exscripta. Uberior de HERBERTO CHERBURIO eiusque scriptis modo commemoratis noticia haurienda est ex ANT. WOODII *athenis Oxoniens.* vol. II. p. 62, 63. NICERONII *mémoires, pour servir à l'histoire des hommes illustres tom. XVIII.* p. 178. JO. LELANDI libro anglico sermone exarato, cui index: *a view of the principal deistical writers*, Lond. *MDCCLIV.* epistola prima; GRUNDICHI *Geschichten der Deisten; sonderlich des Cherbury*, Cöthen. *MDCCLVIII.* aliisque.

(3) CHERBURII naturalismum, præter alios, JO. MUSEÆUS, theologus quondam Ienensis, peculiari disertatione *de luminis naturæ & ei innixæ theologiæ naturalis insufficientia ad salutem*, refutavit. Idem ex Anglis fecit JO. LELANDUS, modo a nobis laudatus, loco excitato. Ut alios taceamus.

(4) Ut sententia CHERBURII clarius pateat, paucis notamus, eundem ea, quæ mortalibus ad consequendam salutem sive cognitu, sive factu sunt necessaria, ad quinque ex communi providentia divina deductos articulos, quos *communes circa religionem notitias* adpellat, revocare. Articulos vero istos hoc enumerat ordine: 1) *esse supremum*

premiū aliquod numen; 2) ſupremum iſtud numen debere coli; 3) virtutem cum pietate coniunctam præcipuam partem cultus divini habitam eſſe & ſemper fuiſſe; 4) horrorem ſcelorum hominum animis ſemper inſediſſe; adeoque illos non latuiſſe; vitia & ſcelera quæcumque expiari debere ex pœnitentia; & denique 5) eſſe præmiū vel pœnam poſt hanc vitam. Holce articulos ubi in opusculo de veritate ſupra 2 nobis adlegato a pag. 268. pluribus inculcavit, eodemque in ipſo naturæ lumine fundatos eſſe oftendit, tandem pag. 283. ſubiicit: *Hæc ſunt omnino notitiæ communes, ex quibus vera eccleſia catholica ſive univerſalis conſtat. Neque enim illa macerie quæcumque ſive lapide exciſo & calce viva, ſive marmore exſtructa quædam moles, eccleſia quæ errare non poteſt, nuncupanda eſt. Immo nec ipſi homines, ſive diſſo, ſive ſcripto ſua promiſcue & tumultuarie effutientes ſuffragia, eccleſiam vere catholicam conſtituunt, minus adhuc, quæ ſub aliquo vexillo particulari militans, vel in aliquem gregem compulſa, anguſtiis alicuius orbis terrarum partis vel ſæculi concluditur, eccleſia vere catholica ſive univerſalis cenſenda eſt; ſola catholica, ſola novæ ædificata eccleſia eſt notitiarum communium doctrina, omne ſpatium, omnem numerum complens. Hæc ſola enim providentiæ divinæ univerſalem, ſive naturæ ſapientiam pandit. Hæc ſola rationem, unde pater communis invocatur Deus opt. max. exponit, extra hanc denique nulla ſalus &c. Prodiit ſuperiori anno ſcriptum anglico ſermone exaratum, cui titulus: *a dialogue between a tutor and his pupil, by Edw. Lord Herbert of Cherbury, in 4.* Auctor huius dialogi, qui CHERBURIUS eſſe dicitur, probare admittit, quinque iſtos articulos, quos ſupra recenſuimus, ne gentilibus quidem fuiſſe incognitos.*

(5) Ipſe CAROLUS BLOUNT, deſta Anglus iſque haud incelebris, deſtas in binas iſtas claſſes mortalium atque im-

D

mor-

mortalium dispescit in libello, qui inscribitur: *oracles of reason* p. 99. Edidit hocce opusculum post mortem auctoris eiusdem amicus CAROLUS GILDOW anno MDCXCIII. Evolvi quoque heic meretur LELANDUS *loc. cit.* p. 4. & 5. versionis germanicæ, a HENR. GOTTLIEB SCHMIDIO adornatæ. Verba LELANDI, bona cum lectoris venia, in lingua nostra vernacula heic adscribemus: *Die deisten, inquit, werden von einigen ihrer eigenen Schriftsteller in zwei Classen eingetheilt, in sterbliche und unsterbliche deisten. Die letztern geben einen künftigen Zustand nach dem Tode zu; die erstern leugnen ihn, oder stellen ihn wenigstens als eine sehr ungewisse Sache vor. Und obgleich diese erstern von verschiedenen derselben selbst unter einem sehr unvortheilhaften character vorgestellt werden, so ist doch zu befürchten, daß sie die zahlreichsten unter den zweoen Classen sind. Einige ihrer vornehmsten heutigen Authoren scheinen auch in Ansehung dieses Unterschiedes sehr gleichgültig zu seyn. Nach ihrem Ausspruche sind alle diejenigen wahre Deisten, die sich der Offenbarung entgegen setzen, sie mögen künftige Belohnungen und Straffen zugeben, oder nicht. Sie reden mit großer Ehrerbietung von denen uneigenmüßigen Deisten, welche die Tugend um ihr selbst willen lieben, und ohne auf künftige Belohnung zu sehen. Hæc posteriora verba respiciunt ad MATTH. TINDALIUM, acerrimum doctrinæ christianæ hostem, qui in libro notissimo: *christianity or old as the creation*, p. 332, 333. edit. anglicæ in 8. ita mentis luce senfa expressit.*

§. VIII.

Edifferuimus hætenus diversas deistarum de immortalitate animæ præmiisque ac pœnis post hanc vitam

tam exspectandis sententias. Non incongruum fore arbitramur, si hac ipsa occasione mentionem quoque faciamus quæstionis in ipsis christianorum scholis dudum agitatæ: *an immortalitas mentis humane, & quæ huic dogmati ceu fundamento innititur, vita æterna ex ratione sibi relicta apodictice demonstrari queat?* Fuerunt complures tam ex theologorum, quam philosophorum ordine, qui adfirmantem amplexi sunt sententiam. Horum in numerum ex nostris referimus JOACHIMVM HILDEBRANDVM (1), theologum quondam Helmstadiensem, tandemque ducatus Lüneburgensis eiusque comitatum supremum superintendentem, VINCENTIVM PLACCIUM (2), polyhistorum ac philosophum Hamburgensem, HECTOREM GODEFR. MASIVM (3), theologum Hafniensem, illustrem GODEFR. GUIL. LEIBNITIVM (4), itemque illustr. WOLFIVM (5), LUDOV. PHIL. THÜMMIGIVM (6), JO. GUSTAV. REINBECKIVM (7), atque ISR. GOTTLIEB CANZIUM (8), theologum quondam Tubingensem nostrumque collegam desideratissimum. Hisce ex reformatis GIBBERTUS VOËTIUS (9), theologus olim Ultraiectinus, atque JO. EBERHARDUS SCHWELINGIVS (10), I. V. D. eiusdemque ut & philosophiæ in gymnasio Bremensi quondam professor; ex Anglorum vero gente KENELMUS DIGBY (11), eques, nec non WALTHERUS CHARLTONUS (12); ac denique ex cæteris Romani doctoribus IGNATIUS DERKENNIS (13), societatis Jesu sacerdos superiori sæculo clarus, atque ANTONIVS SIRMON-

D 2

DUS (14),

DUS (14), iesuita Gallus, iungi merentur. Ut alios iam taceamus.

- (1) Exstat HILDEBRANDI tractatus, cui titulum praefixit: *immortalitas animae rationalis, ex solo lumine naturae apodicticis & topicis rationibus liquido ostensa*, Cellis ann. MDCLXXX. 4. Observat Io. FECHTIUS, sibi ab amico quodam olim relatum fuisse, auctorem, „ cum antea contrariam de probabili tantum immortalitatis ex rationis principiis probatione sententiam defendisset, sed postea ex discursibus in aula Cellensi cum serenissimo duce, eiusque ministris, subinde inlitis, animae mortalitatem ideo in dubium vocari intellexisset, quia consentiente theologorum nostrorum choro ex ratione non innotescat, occasionem inde cepisse, de viribus naturae in hoc negotio curatius dispiciendi. Ex quo confilium ipsi natum sit, sententiam suam mutandi, huncque tractatum edendi „. Vid. eius *praelectiones theologicas in selectiorum, recentiorum praecipue controversiarum syllogem*, p. 168. seqq. Add. LEIBNITII *otium Hannoveran.* p. 212. Exstat quoque HILDEBRANDI *vita aeterna ex lumine naturae ostensa, & ex pentateucho Mosaiico evidita*, Helmstad. MDCLXXXIV. in 4. Vid. de posteriori hocce libro *acta erudit. Lips. ann. MDCLXXXV.* p. 27. seqq.
- (2) Exstat VINC. PLACCII libellus germanico sermone conscriptus, sub tit. *gründlicher Beweis von der Menschen Unsterblichkeit aus dem bloßen Lichte der Natur*, Francof. MDCLXXXV. 8. Vid. *act. erudit. MDCLXXXV.* p. 491. seqq.
- (3) MASIUS peculiarem *de immortalitate animae* dissertationem ann. MDCLXXXII. luci exposuit publicæ, quæ
inter

inter eiusdem dissertationes a SEVERINO LINTRUPIO, Hamburgi MDCCXX. iunctim editas, habetur.

- (4) LEIBNITII immortalitas animae continuo sorte demonstrata in THEOPH. SPIZELII libro de atheismo eradicatione, Augustæ Vindcl. MDCLXIX. edito, exstat p. 135. seqq.
- (5) Vid. illustr. WOLFII in metaph. §. 738-742. alibi que passim. Jungi vero omnino meretur illustris BILFINGERUS in dilucidationibus philosoph. cap. V. §. CCCLVII-CCCLXX. p. 405. seqq. edit. Hæ.
- (6) Scripsit THÜMMIGIUS peculiarem de immortalitate animae dissertationem.
- (7) Edidit REINBECKIUS librum germanica lingua exaratum, qui inscribitur: *philosophische Gedanken über die vernünftige Seele, und derselben Unsterblichkeit.*
- (8) Vid. CANZIUM de usu philosoph. Wolfianæ in theologia cap. IV. Exstant quoque quatuor eius dissertationes de immortalitate animae, Tubing. MDCCXL. typis exscriptæ, quarum partes duæ posteriores cum primis heic conferri merentur.
- (9) Vid. VOËTIUM select. disputat. theolog. part. I. p. 777. seqq.
- (10) SCHWELINGIUS libellum sub titulo: *mens immortalis, contra atheos scepticosque demonstrata.* Bremæ ann. MDCLXXXIII. in 12. edidit. Vid. act. erud. ann. MDCLXXXIII. p. 335. seqq.

- (11) DIGBEI *demonstratio immortalitatis animae* primum anglice ann. *MDCXLIV.* & *MDCLI.* deinde latine Francof. *MDCLXIV.* 8. prodiit. Vid. de eo I. A. FABRICIUM in *syllabo scriptorum de veritate relig. christ. cap. XVIII. p. 433, 434.*
- (12) CHARLTONUS edidit *the immortality of the human soul demonstrated by the light of nature*, Lond. *MDC-LVII.* 4.
- (13) Vid. DERKENNIS tractatum theologicum *de Deo uno & trino creatore*, qui Bruxell. ann. *MDCLV.* prodiit, p. 559. 560.
- (14) Exstat SIRMONDI *de immortalitate animae demonstratio physica & Aristotelica, adversus POMPONATIUM & adfectas*; quæ Parisiis ann. *MDCXXXV.* 8. prodiit.

§. IX.

Non defuerunt tamen ex altera parte magni nominis theologi, quin & alii viri docti, qui animæ immortalitatem, & quæ huic dogmati superstructa est, vitam æternam ex rationis lumine apodictice comprobari posse, negarunt, contententes, argumenta philosophica, quæ pro adstruenda hæc veritate in medium adferuntur, aliquem duntaxat probabilitatis gradum efficere. Ex iis, qui ita senserunt, sufficiat heic nominasse Jo. HVLSEMANNVM (1), Jo. ADAM. SCHERZERVM (2), ABRAHAMVM CALOVIUM (3), GEORG. CALIXTVM (4), itemque binos universitatis Tubingensis quondam cancellarios, Jo.

JO. ADAM. OSIANDRUM (5) atque JO. WOLFF-
GANG. JÆGERUM (6), nec non ex reliquis huius
academiæ theologis JO. CHRISTOPH. PFAFFI-
VM (7), ANDR. ADAMVM HOCHSTETTE-
RUM (8), GODEFR. HOFFMANNVM (9), nec
non venerandum collegam nostrum, CHRISTOPH.
FRID. SARTORIUM (10); quibus ex cæteris Re-
formati doctoribus JO. ALPHONSUS TURRETTI-
NUS (11), theologus quondam Genevensis præstan-
tissimus, & quem sæpius iam laudavimus, JO JAC.
ZIMMERMANNUS (12), theologus Tigurinus;
EX ARMINII discipulis, ADRIANUS A CATTEN-
BURGH (13); ex iureconsultis CHRISTIAN. THO-
MASIUS (14), ac denique ex philosophorum ordine
JO. EBERHARDUS ROESLERUS (15), philoso-
phiæ moralis in hac academia quondam professor is-
que prorsus eximius, atque JO. ADAMUS OSIAN-
DER (16), cancellarii nepos, adiungi merentur. E-
quidem instituti nostri ratio non patitur, ut hancce
quæstionem, in theologorum æque ac philosophorum
scholis diu iam agitatam, accuratiori examini heic
subiiciamus. Hoc tamen silentio prætermittere haud
possumus, veteres gentilium philosophos, eosque per-
spicacissimos, qui alias haud exiguas de animorum im-
mortalitate vitæque futura habuerunt suspensiones (17),
veluti SOCRATEM, CICERONEM, SENECAM alios-
que, non nisi dubie, immo summa cum hæsitacione
hac de re locutos esse (18), manifestissimo indicio,
debilem esse illam, quam homo, ex solo rationis lu-
mine de veritate hac gravissima habet, persuasionem,
fi

si conferatur cum illa animi convictione, quæ divina innititur revelatione (19).

- (1) Vid. HULSEMANNI *brevariium theolog. cap. XVI. thes. I.*
- (2) Lectu digna sunt, quæ SCHERZERVS hac de re differit, tum in *system. theologiæ, loc. XXIII. §. II. p. 619. seqq.* tum in *brevariio theolog. Hülsemanniano enucleato atque aucto, p. 1071. seqq.*
- (3) Evolvatur heic CALOVII *systema locor. theolog. tom. XII. art. VII. cap. I. quæst. II. p. 297. seqq.*
- (4) CALIXTI tractatus *de immortalitate animæ & resurrectione carnis* Helmst. *MDCXLIX.* in 4. itemque *MDCLXI.* prodiit. Exstat quoque eiusdem *liber unus de bono perfecte summo; sive æterna beatitudine,* Helmst. *MDXLIII. & MDCLXIV.* in 4.
- (5) Vid. cancell. OSIANDRI *colleg. systemat. part. II. p. 246. seqq.* nec non eiusdem *collegium theol. in præcipuas controvers. p. 216, 217.* itemque *observat. ad Grotium, p. 67.*
- (6) Vid. I. W. JÆGERI *theolog. natur. p. 453.*
- (7) Vid. J. C. PFAFFII *dissertat. de statu & ubi animarum separatarum, p. 4, 6.*
- (8) HOCHSTETTERVS tum in *collegio Pufendorff. exercit. II. §. XII. p. 60.* edit. secundæ, tum in *dissert. de religione naturali,* quæ inter *dissertationes eius selectas* iunctum editas septima est, *cap. II. §. X. p. 236.* tum denique in *dissert. de officio erga defunctos §. I.* suam hac de re mentem edisseruit.
- (9) Vid.

- (9) Vid. HOFFMANNI *synopsin theol. purioris dogmaticae, loc. de homine, §. II. p. 259, 260.* edit. Hldæ, quæ Tubing. MDCCXXX. 4. prodit.
- (10) Vid. ven. SARTORII nostri *positiones theolog. §. 1005. p. 521. seqq.*
- (11) Evolvi omnino heic meretur J. A. TURRETTINI dissertat. *de revelationis necessitate, quæ eiusdem dilucidationibus philosophico-theologicis vol. II. inserta est, §. XVIII. p. 29.*
- (12) ZIMMERMANNI de hoc argumento cogitata legi possunt in eiusdem *opusculis iunctim editis, & quidem tom. I. p. 522. nec non tom. II. p. 55, 56.* ubi inter alia observat, doctrinam de mentis immortalitate statuque eius post mortem, quatenus philosophicis duntaxat innititur rationibus, vulgi capacitatî attemperatam haud esse, multaque insuper occurrere dubia, quæ homines nulli ratiocinandi artî adfuetos facile circumvenire queant.
- (13) CATTENBURGHIVS, theologiæ olim inter Remonstrantes professor haud incelebris, quæstionem de immortalitate animæ copiose pertractavit in *specilegio theolog. christ. Phil. a Limborch, p. 246. seqq.* ita tamen, ut simul observaverit, argumenta scripturaria, quæ arduam hanc veritatem comprobant, iis, quæ ex ratione petuntur, omnino præferenda esse, utpote firmissima, tutissima atque omnî exceptione maiora.
- (14) THOMASIVS suam hac de re mentem in *iurisprud. divina p. m. 158.* edisseruit. Idem vero in *cautelis circa præcognita iurisprudentiæ cap. XII. §. 76. p. 190.* eo est delapsus, ut scriberet, in *pneumatica scholastica, aut alia quacunque parte philosophiæ inapte agi de immortalitate animæ.*

E

(15) Vid.

- (15) Vid. b. ROESLERI, *adnotat. ad præfationem PFENDORFFII* libris *de officio hominis & civis præmissam*, p. 6.
- (16) JO. ADAM. OSIANDER, philosophiæ olim apud nos professor, sub initium muneris sui academici, dissertationem inauguralem philosophicam *de immortalitate animæ rationalis ex lumine rationis probabili*, publico examini submittit, quæ Tubingæ ann. *MDCCXXXII.* in lucem publicam prodit.
- (17) Philosophorum gentilium de immortalitate animorum sententias luculenter enarrarunt GERARDUS JOANN. VOSSIUS *libr. I. de theologia gentili cap. X. p. 70. seqq.* & TOBIAS PFANNERUS *in systemate theologiæ gentilis purioris cap. XVII. §. IX. seqq. p. 401. seqq.* qui & *loc. cit. §. XI. p. 403.* eorum facit mentionem, qui animas non quidem immortales, longævas tamen, neque corpori illico commori arbitrati sunt.
- (18) Magnorum illorum, quos supra laudavimus, virorum persuasionem de vita futura non omnino certam & constantem, sed subinde dubiam ac fluctuantem fuisse, adductis veterum locis dudum comprobant viri eruditi. Adducemus ex iis unum alterumve testimonium speciminis loco, ut maiorem adserto nostro conciliemus fidem. SOCRATES, qui inter sapientes ethnicos principem olim tenuit locum, sententiamque de anima mortis lege soluta alias tenuit, mortem iam iam aditurus hæsitare cœpit, hisque verbis dubii plenis apologiam suam concludit: *Tempus est iam hinc abire; me, ut moriar; vos, ut vitam agatis: Utrum autem sit melius, dii immortales sciunt, hominum quidem scire arbitror neminem.* Eundem animum fluctuantem sequenti dilemmate haud obscure prodidit: *ma-*
gnas

qua me spes tenet, bene mihi evenire, quod mittar ad mortem: necesse est enim duorum alterum esse, ut aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quam ob rem, siue sensus extinguatur, morsque ei somno similis est, qui nonnunquam, etiam sine visis somniorum, placatissimam quietem adfert, dii boni, quantum lucrum est mors! - - - si vera sunt, quae dicunt, mortem esse migrationem in alias oras, quas, qui e vita excefferunt, incolunt, id multo iam beatius est, &c. Vid. apologiam SOCRATIS apud PLATONEM, sub fin. & CICERONEM Tuscul. quæst. libr. I. Nec his abstimilia sunt, quæ apud SENECAM, Polybii mortem ex obitu fratris mitigantem, cap. XXVII. consolat. leguntur. Pertinent huc quoque ea, quæ SENECA de provident. cap. VI. hanc in rem disserit, ubi ita infit: Contemnite mortem, quæ vos aut finit, aut transfert; itemque epist. LXIV. Et fortasse (si modo sapientum vera fama est, recipitque nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est. Et epist. CII. Juabat, inquit, de æternitate animorum quaerere, immo me hercule credere. Credebam enim facile opinionibus maguorum virorum, rem gratissimam promittentium magis, quam probantium. Dabam me spei tantæ. Duumviris hæc ad latus ponimus TULLIUM, qui quidem in Catone maiore, siue libro de senectute, itemque libr. I. Tuscul. quæst. multa egregia ac sublimia de immortalitate mentis humanæ dixit, sed alibi tamen ita de argumento hocce arduo disseruit, ut facile pateat, eundem de hac veritate adhuc plurimum dubitasse. Sic enim ille in libro modo excitato Tuscul. quæst. scribit: Expone mihi, nisi molestum est, primum animos, si potes, remanere post mortem; tum, si id minus obtinebis, (est enim arduum) docebis, carere omnino malo mortem. Docet quoque loc. cit. se hac de animorum immortalitate sententia valde multumque delectari, licet

de ea adhuc dubius hæreat. *Me vero delectat*, inquit, *idque primum ita esse, deinde etiamsi non sit, mihi tamen persuaderi velim.* Nec prætermittendus heic est ARISTOTELES, qui in *eth. ad Nicom. libr. I. cap. XI.* dubium esse pronunciat, *utrum mortui boni, vel mali alicuius participes sint, nec ne.* TACITUS quoque sententiæ suæ non omnino certus fuisse videtur, quando de *agricult. cap. XLVI.* ita scribit: *Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore exstinguuntur magnæ* (videtur heic ad Stoicos respexisse) *animæ, &c.* Tacemus alia huius generis testimonia, quæ congeffit PEFANNERUS *loc. cit. cap. XVII. §. XIV. p. 405. seqq.* qui & *§. XVI. p. 408. seqq.* argumenta recenset, quibus inducti nonnulli veterum, animæ immortalitatem competere, statuerunt. Sunt ex iis nonnulla argumenta minime contemnenda. Sunt vero & alia, quæ nullius prorsus sunt ponderis. Certe quosdam veterum gentilium adparitionibus nocturnis inductos fuisse, ut animas post mortem superstites crederent, CICERO auctor est, *Tuscul. quaest. I.* Oppido vero miramur, fuisse quoque ex christianis scriptoribus, iisque recentioribus nonnullos, qui eiusmodi adparitiones animarum a corporibus separatarum aliquando vivis factas contra incredulos urferint. Fecerunt id imprimis HENR. MORUS & JO. EBERH. SWELINGIUS; ille quidem in libro *de immortalitate animæ, tom. II. oper. philosoph. p. 439.* hic vero in tractatu supra *p. 29. not. (10)* iam adlegato, cui index: *mens immortalis contra atheos & scepticos demonstrata, §. CXCII. & CXCVI. p. 284. seqq.* Exempla eiusmodi adparitionum tam inter gentiles; quam christianos, collegit JO. ULRICUS FROMMANNUS, theologus quondam Tubingensis, *dissert. III. de superstitione atheismi p. 146. seqq. & p. 157. seqq.*

(19) Conferenda, quæ JO. WILHELMUS VON DER LITH,

LITH, theologus olim ONOLDINUS, in peculiari commentat. de imbecillitate luminis naturalis in demonstrando statu mentis humanæ post mortem disseruit.

§. X.

Quum, prout modo observavimus, ratio sibi relicta subobscurè duntaxat, divina autem revelatio, libris veteris novique testamenti comprehensâ, clarissime doceat momentosam illam de animorum immortalitate vitæque futura veritatem, ab ethnicorum sapientibus nonnisi cum hæsitacione agnitam, nemo non videt, ex purissimo sacrarum litterarum fonte unice haurienda esse ea, quæ de argumento hocce arduo scitu cognituque sunt necessaria. Huncce fontem limpidissimum si consulamus, facile deprehendimus, vitam cœlestem atque æternam ipsi iam Adamo, in statu integritatis adhuc constituto, fuisse promissam. Deprehendimus porro, hanc promissionem prorsus eximiam solatiique plenissimam etiam post lapsum fidelibus veteris testamenti obtigisse, tandemque a Christo ita fuisse confirmatam, ut supra omnem dubitationis aleam posita iure meritoque censeatur. Hæc omnia alibi (1) luculenter comprobavimus, nec opus esse arbitramur, ut ea heic reperamus. Id tantum iam addimus, extitisse tum antiquiori, tum recentiori hoc ævo haud paucos, qui promissiones vitæ æternæ in veteri testamento factas esse negaverint, statuentes, præter vitam in his terris felicissimam nullam aliam primo homini in innocentiae statu fuisse promissam, nec Moysen, supremi numinis legatum, reliquosque vates

doctrinam de felicitate vitæ futuræ unquam urfisse, sed bona tantum terrena & caduca promississe veteris testamenti fidelibus, omiffis spiritualibus atque æternis. Hanc sententiam adoptarunt SOCINI sectatores (2), imprimis JO. VOLKELIVS, VALENTINUS SMALCIUS, ac CHRISTOPH. OSTORODUS (3), itemque nonnulli Anabaptistarum sectæ addicti (4). Propius quoque ad eandem accesserunt nonnulli ARMINII discipuli, *Remonstrantes* vulgo nuncupati. Equidem in *apologia*, quam ediderunt, suam hac de re iudicium, ubi data fuerat occasio, more consueto videntur suspendere. Distinctius autem mentem suam suorumque explanarunt SIMON EPISCOPIVS (5), theologus Lugduno-Batavus, STEPHANUS CURCELLÆUS & PHIL. LIMBORCHIVS (6); quibus ex politicorum ordine HUGO GROTIUS (7), ex theologis Gallis, iisque antiquioribus, MOSES AMYRALDVS, ex recentioribus vero Remonstrantibus JO. CLERICUS (8), qui Amstelodami in celebri illorum gymnasio professoris munere defunctus est, ac denique ex Anglorum gente JO. SPENCERVS (9), ecclesiæ Eliensis quondam decanus & collegii corporis Christi apud Cantabrigienses præfectus, sunt adiungendi. Hisce vero strenue sese opposuerunt theologi recte sentientes, non tantum ex nostris, veluti MART. CHEMNITIVS (10), JO. ADAM SCHERZERVS (11), JUSTVS FEVERBORNIVS (12), ABRAHAM. CALOVIUS (13), JO. ANDR. QVENSTEDIUS (14), GUSTAVUS GEORG. ZELTNERUS (15), CHRISTIAN. EBERH. WEISMAN-

NUS,

NUS (16) aliique; sed etiam ex cœtus reformati doctoribus, speciatim DAN. CHAMIERUS (17), JO. FRANCISC. TURRETTINVS (18), JO. HENR. HEIDEGGERUS (19), JO. BRAUNIUS (20), HERMANN. WITSIUS (21), itemque, ex recentissimis scriptoribus, duumviri doctissimi, DANIEL WYTTENBACHIUS (22) & JO. FRID. STAPFERUS (23); ut alios in rerum præsentia haud memorem. Equidem videri fortassis posset, celebrem inter reformatos sacrarum litterarum interpretem, JO. COCCEIUM, theologum Lugduno-Batavum, ecclesiæ suæ placita penitus heic deseruisse, eorumque partibus se adsociasse, qui cum SOCINI adseclis salutem sempiternam Israëlitis olim patefactam fuisse, penitus inficiantur. Ita enim ad ultima Mosis verba (24) commentatus est: *Scopus horum (verborum) est, ostendere, quomodo maxima temporalia bona Israëlitis collata sint, nondum tamen, ante ultima tempora, ipsis collata esse vera & permanentia bona, ipsamque salutem non fuisse ipsis re ipsa patefactam* (25). Verum alibi rectius animi sui sensa expressit vir doctissimus, eaque docuit, quæ eum a Socinianorum sententia procul abfuisse, luculenter demonstrant; pro ut uberius ostendit HERMANNUS WITSIUS (26), theologus irenicus, supra iam a nobis laudatus.

(1) Vid. dissertat. nostram *de vita æterna*, superiori anno editam S. X-XV. p. 24. seqq.

(2) Sociniani suam hac de re mentem, satis clare exprimunt in *catechismo Racoviensi cap. V.* ubi profitentur, lege Christi duo

duo contineri promissa, quæ lege Mosaica haud fuerint contenta, nimirum promissionem vitæ æternæ, itemque Spiritus S. Nusquam, ut habent verba huius catechismi, in lege Moysi reperies vel vitam æternam, aut donum Spiritus sancti obedientibus præceptis legis promissum, quemadmodum in lege per Christum data promissa esse constat. Atque hoc ipsum FAUSTUS SOCINUS in libr. de officio Christi uberius confirmat, dicimus igitur, novum fœdus apertissime vitæ æternæ promissionem nobis attulisse, præterea promissum remissionis peccatorum &c. denique promissum omnibus fidelibus consequendum, Spiritus sancti. Quibus omnibus cum vetus fœdus illud careat & caruerit, & terrenam felicitatem proposuerit, facile est novi fœderis præstantiam hac in parte agnoscere.

3) VOLKELIUS Socinianorum adsertum variis argumentis comprobare adnititur libr. III. de relig. cap. XI. Idem facit SMALCIUS in libr. de divinitate Christi cap. II. f. 6. cap. VII. f. 25. seqq. Quod vero ad OSTORODUM attinet, evolvi heic potest eiusdem *Unterricht von der christlichen Religion* cap. V. n. 2, 3, 4. ubi disertis verbis negat, in vet. testamento existisse ullam vitæ æternæ promissionem. Ita enim insit: *Von der ewigen Vergeltung wird im Gesetze Moysi nichts gedacht, und kan nicht bewiesen werden, daß GOTT zuvor, ehe Christus ist offenbahr worden, solt das ewige Leben jemand ausdrücklich zugesagt haben.* Largiantur quidem, quod paucis heic notamus, Socinianorum plerique, patres vet. test. spem aliquam vitæ æternæ habuisse, utcumque ipsis non promissæ; negant vero, illos ad Christum in caerimoniis & sacrificiis, in quibus adumbratur, respexisse, & in spe illius venturi servatos fuisse, quæ sunt verba SOCINI in epistola II. ad Radecium. Hinc ita distinguunt fidem illorum temporum & nostram, ut illa fides fuerit in Deum simpliciter, hæc vero fides etiam

eriam in Christum. Vid. SMALCIUM *contra Fran-*
zium, disput. ultima.

(4) Haud paucos *Anabaptistarum*, speciatim veterum, eundem cum Socinianis errorem fovere, constat ex *colloquio Francothalensi art. XV. XVI.*, ubi non aliter de israhelico populo loquuntur, quam de aliquo porcorum genere, utpote quem nugantur a domino in hac terra sagittatum citra spem ullam caelestis immortalitatis, bona tantum temporalia & promissiones terrenas illis datas adserentes, observante TURRETINO in *theol. elench. part. II. p. 212. thes. IV. Conf. ex nostris CHEMNITIIUS part. III. locar. theolog. p. 88.*

(5) Distinctius suam suorumque de hoc argumento sententiam edisserit EPISCOPUS in *respons. ad specim. column. part. II. operum, tom. II. b. fol. 303. seqq.* ita quidem, ut ad Socinianorum sententiam propius accedere videatur, licet hanc suspicionem quam longissime a se removeve velit. Modestius tamen sentit in *lett. ad 1 Joann. II. 25. fol. 273.* ubi promissionem vitae aeternae in vet. testamento factam non a *quovis* intelligi potuisse, adserit. Omnium vero luculentissime suam hac de re mentem exponit in colloquio cum FESTO HOMMIO in *vita Episcopii* a PHILIPPO LIMBORCHIO Amstelod. *MDCCL.* edito, atque *loc. excit. fol. 64. seqq.* recensito.

(6) CURCELLÆUS cogitatis EPISCOPII in *institut. relig. christ. libr. IV. cap. XX. §. II. & III.* suum adiecit calculum, ita tamen, ut haud diffiteatur, quosdam vel ex peculiari revelatione, post Moysi tempora quibusdam facta, vel ex simplici cognitione beneficentiae arque æquitatis Dei, spem istam vitae aeternae concepisse. Ad eandem sententiam propius quoque accedit LIMBORCHIUS *libr.*

VI. theolog. christianae, cap. II. §. IV. fol. m. 695. ubi disertis verbis scribit: *Vitae aeternae bonum esse speciale novi foederis promissum. Idem tamen libr. VII. cap. I. §. XIII. f. m. 752. ubi quaestionem: fueritne fides ecclesiae vet. testam. specis eadem, quae novi testamenti? paucis attingit, disquisitionem hanc haud magni momenti esse iudicat. Conferenda, quae ad emolliendam Limborchii sententiam in medium attulit ADRIANUS A CATENBURGH in spicilegio theologiae Limborch. libr. III. cap. VII. §. XV. p. 322. & cap. VIII. §. XVI. p. 328.*

(7) Vid. GROTIUM de veritate relig. christ. libr. V. §. VI. ubi haec leguntur verba: *Praemia lege Moysi aperte proposita, ad hanc vitam mortalem spectant omnia: unde fatendum est, legem aliquam illa lege meliorem dari potuisse, quae aeterna praemia non sub umbris, sed aperte proponeret, quod lege Christi factum videmus.*

(8) Vid. CLERICI prolegomena, quae historiae ecclesiasticae duorum primorum a Christo nato saeculorum praemittit, sect. I. cap. VIII. §. XVII. p. 43. seqq. ubi inter alia scribit, apud ebraeos vet. testamenti scriptores aut altum esse de altera post hanc vita silentium, aut adeo obscuram significationem, ut pharisaei hanc veritatem potius traditioni maiorum, quae unde manaverit, non censuer, quam revelationi divinae scriptis consignatae, debere sibi videantur. Addit vir doctus, rudi & carnali populo iudaico alteram vitam revelatam haud fuisse; eo quod ea gloria servata fuerit Christo, qui *ἠφ᾽ ἑωσέ ζῶν καὶ ἀφθάρσιον δια τῆς σωτηρίας, illustravit vitam & immortalitatem per evangelium.*

(9) SPENCERUS in libro notissimo de legibus ebraeorum ritualibus libr. I. cap. IV. p. 41. supponit, in lege divina bona

bona tantum & mala temporalia genti Israëliticæ fuisse propo-
 sita, quoniam eiusmodi promissa terreftria ad populi il-
 lius rudis & cœlestium inanis ingenium gustumque fuerin-
 adcommodata. Nec tamen *loc. cit. p. 43.* difficetur vir
 doctus, „ vitam cœlestem Mosi innotuisse, eumque non
 „ nulla, statum futurum spectantia, verbis mysticis & typo-
 „ rum nebulis involuta tradidisse, viros etiam propheticos
 „ seculis sequentibus vitam & immortalitatem e nubibus
 „ Mosaicis in lucem paullo clariorem in dies protulisse „

- (10) Vid. CHEMNITII *locos theolog. part. III. p. 88.*
- (11) Vid. SCHERZERI *colleg. anti-Socin. disput. XXVIII. p. 355. seqq.* edit. novæ.
- (12) Evolvi heic meretur FEUERBORNII *anti-Ostrodus, seu refutatio institutionum theologicarum, in quibus Christ. Ostrodus religionem photinianorum blasphemam professus, cct. disp. XX. §. XI.*
- (13) CALOVIUS non tantum in *system. loc. theolog. tom. VI. cap. VI. quæst. 2. p. 490. seqq.* sed & in *socinismo prostrigato, p. m. 314.* itemque in *consideratione Arminianismi, cap. XII.* controversiam hanc excussit.
- (14) Vid. QUENSTEDII *systema theolog. part. IV. cap. VII. quæst. I. p. 1326.*
- (15) ZELTNERUS, theologus quondam Altdorfinus, is-
 que præstantissimus, in *breviario controversiarum cum Re-
 monstrantibus agitatarum, controuv. XXI. p. 168. seqq.*
 argumentum hoc adcurate pertractavit.
- (16) WEISMANNUS noster in *schediasmat. academ. &
 quidem schediasm. VI, §. XVII. p. 720. seqq.* JO. CLE-
 RICUM,

- RICUM, cuius supra p. 42. not. (8) fecimus mentionem, confutavit.
- (17) Vid. CHAMIERI, theologi Reformati Galli, *pan-
frat. cathol. tom. II. p. 305. n. 28.* Addi meretur Jo.
HOORNBECKII, theologi quondam Ultraiectini, quem
supra nominare negleximus, *socinianismus confutatus f. 359.*
- (18) TURRETINI, theologi olim Genevensis, *instit. theolog. elenct. part. II. loc. XII. quæst. V. p. 20. seqq.*
heic omnino confertur meretur.
- (19) Vid. HEIDEGGERI, theologi quondam Tigurini, *corpus theolog. christianae, part. I. loc. IX. §. LI. p. 320. seqq.*
- (20) Vid. BRAUNII, theologiae in academia Groningana olim professoris, *doctrinam fæderum, vol. I. part. III. cap. III. loc. VIII. §. XV. & XVI. p. m. 362. seqq.*
- (21) WITSIUS in *æconom. fæder. Dei cum hominibus, libr. III. cap. II. p. 260. seqq.* de hocce argumento copiose differuit, & *loc. cit. §. XI. seqq. p. 264. seqq.* VOLKE-
RIUM, hominem socinianum, quem supra p. 40. not. (3) adlegavimus, confutavit.
- (22) Vid. WYTTENBACHTUM in *tentamine theologiae dogmat. tom. II. §. 1417. p. 317. seqq.*
- (23) Vid. STAFFERI, theologi Bernensis, *instit. theolog. polem. universae, tom. III. cap. XII. §. CCCXXXVI. CCCXLVII. p. 537. seqq.*
- (24) Exstant Jo. COCCII *considerationes de ultimis Mo-
sis, ad Deuteronomii capita VI. quæ eiusdem opp. tom. I. p. 201. seqq.* insertæ leguntur.
- (25) Lea-

(25) Leguntur hæc verba loc. excitat. cap. XXXII. §. 886.
f. 251.

(26) Vid. WITSIUM in æconom. fed. libr. IV. cap. XII.
§. VII-IX. p. m. 775. seqq.

§. XI.

Controversiam de notitia vitæ æternæ in vet. testa-
mento, antiquioriam ævo in theologorum scholis agita-
tam, nostratate renovavit GUIL. WARBURTONUS,
theologus Anglus, præclara alias eruditione instructus.
Edidit is celebratissimum opus: *the divine legation of Mo-
ses demonstrated* (1), sæpius in Anglia recusum (2), at-
que a JO. CHRISTIAN. SCHMIDIO in germani-
cam linguam conversum (3). In hocce libro deistis
opposito divinam Mosis auctoritatem ex eo cumpri-
mis demonstrare adnititur, quod vir iste divinus, qui
veritatem doctrinæ salutaris de præmiis suppliciiisque
post hanc vitam futuris alias probe cognitam perspe-
ctamque habuerit (4), eiusdem tamen in legibus
genti Israëliticæ præscriptis nullam prorsus fecerit men-
tionem, sed eandem sub typorum involucris studio
& data opera occultaverit. Exinde enim luculenter
patere arbitratur vir doctus, religionem societatem-
que Judaicam, quæ huic fundamento haud fuerit su-
perstructa, quem ad modum aliæ societates inter gen-
tes erectæ, per extraordinariam quandam supremi
numinis providentiam conservatam confirmatamque
fuisse. Aliter vero hac de re iudicarunt complures alii
in Anglia theologi, iique eruditissimi. Obiecerunt enim

F 3

WAR-

WARBURTONO, sententiam, quam is adstruere conetur, deistarum placitis plurimum favere, tantum abesse, ut eadem destruat, siquidem hanc ipsam ob rationem increduli isti de legibus Mosaicis abiecte sentiant eademque explodant, quoniam in iis motiva virtutis eaque efficacissima, a præmiis pœnisque post mortem futuris desunta, penitus sicut prætermissa (5); quod quidem adfertum longe falsissimum sit, atque ex sacris veteris testamenti libris facili negotio refelli queat. Hinc mox complures adversarios nactus est WARBURTONUS, non tantum deistas atque incredulos, speciatim THOMAM MORGANUM (6), medicum Londinensem, & THOM. CHUBBIUM (7), sed & theologos ecclesiæ Anglicanæ addictos. Huc cumprimis spectant ARTHUR-ASHLEY SYKESIUS (8), THOMAS BOTTIUS (9), itemque anonymus quidam Anglus, isque doctissimus (10); ut STEBBINGIUM, ROMAINIUM, TILLARDUM, FOSTERUM, RUTTERFORTIUM, MITTLETONUM, POCOKIVM aliosque, qui pariter contra Warburtonum calamum strinxerunt, haud memoremus (11). Perstitit tamen in sententia semel adoptata WARBURTONUS, eandemque in alio quodam scripto Anglice exarato, cuius titulum infra dabimus (12), ab adversariorum obiectionibus vindicare admissus est. Eius partibus alii deinceps se adsociarunt (13), quem ad modum & ante eum haud pauci exstiterunt, qui ad eiusdem sententiam propius accederent (14). Solide vero eandem in Germania nostra confutavit vir doctissimus, JO. DAV. MICHAELIS in dissertatione le-

Et

Est dignissima Gœttingæ ann. MDCCLII. edita, qua argumenta immortalitatis animorum humanorum & futuri seculi ex Mose collecta exhibentur. Jungi tamen merentur, quæ celeb. THEOD. CHRISTOPH. LI- LIENTHALIUS hanc in rem scripsit (15).

- (1) Integer huius operis titulus ita se habet: *the divine legation of Moses demonstrated on the principles of a religious deist, from the omission of the doctrine of a future state of reward and punishment in the Jewish dispensation; in six books.* By WILLIAM WARBURTON, A. M. author of *the alliance between church and state.* Prima eius pars prodiit Londini MDCCXXXVIII. in 8. altera vero ann. MDCCXLI. lucem adspexit publicam.
- (2) Quarta huius operis editio ann. MDCCLV. Londini typis descripta est.
- (3) Germanica huius libri interpretatio Francof. & Lipf. MDCCLI. MDCCCLII. & MDCCCLIII. hac insignita inscriptione prodiit: *göttliche Sendung Moses, aus den Grundsätzen der Deisten bewiesen &c. 8.* Brevem quoque illius summam gallice dedit DE SILHOUETTE in libro, cui index: *dissertations sur l'union de la religion, de la morale & de la politique, tirées de l'ouvrage de Mr. Warburton.* Lond. MDCCXLII. in 12.
- (4) Disertis verbis hoc docet WARBURTONUS libr. III. operis sui a SCHMIDIO germanice conversi, sect. I. §. II. p. 172. seqq.
- (5) Obiectionem hanc inprimis urget TH. MORGANUS in commentatione notissima, adversus cœlestem revelationem composita, cui titulus: *the moral philosopher &c. vol. III.*
p. 118.

p. 118. *seqq.* Muhammedani vero, qui divinitatem legis Mosaicæ haud negant, contendunt, doctrinam de præmiis penisque post hanc vitam olim quidem in lege ista existisse, sed postea a Judæis, codicis sacri corruptoribus, ex eadem rursus expunctam fuisse. Sententiam eorum hisce verbis edisserit BARTHOL. DE HERBELOT: *les Muselmans disent, que c'est l'ancien Testament, que Dieu revela à Moÿse, écrit en langue hebraïque, livre qui a été alteré & corrompu par les Juifs - c'est là le sentiment des Muselmans, qui a été recueilli de plusieurs auteurs Arabes par Hagi Khalfah. Le même auteur dit, - que l'on n'y trouve pas aussi aucun endroit, où il seroit parlé de l'autre vie, ni de la resurrection, ni du paradis, ni de l'enfer, & que cela vient peut-être de ce, que les Juifs ont corrompû leurs exemplaires &c.* Vid. eiusdem *bibliotheque orientale*, voce *Taourat*. Add. LUDOV. MARACCIIUM in *prodrom. ad refutat. Alcorani* p. 13.

(6) Scriptum MORGANI, quod Warburtono opposuit, ita inscribitur: *sacerdotiss; displayd, or a brief examination of the rev. Mr. Warburton's divine legation of Moses*, Lond. ann. *MDCCLXII*. 8. Erat hic ultimus famosi huius deistæ libellus, qui hoc ipso anno die XIV. Jan. vitam cum morte commutavit. Vid. *la bibliotheque britannique tom. XX. part. II. p. 233.*

(7) Vid. CHUBBII *adpend.* quam subiunxit libello Anglico: *a discourse on miracles, considered as evidences to prove the divine original of a revelation*, *MDCCLXI*. 8. Add. eiusdem *posthumous works*, tom. I. p. 67. *seqq.* ubi inter alia comprobare admititur, stante WARBURTONI sententia, quod Israëlita sub æconomia Mosaica nullam vitæ æternæ habuerint cognitionem, sponte consequi, nullam plane huius doctrinæ esse necessitatem. Prodiit quoque,

que, nomine societatis cuiusdam deistarum in Anglia, aliud opusculum WARBURTONO oppositum, quod ita inscribitur: *a brief examination of the rev. Mr. Warburton's divine legation of Moses: in which the Mosaic theocracy, the nature and character of the sacred writings, the antiquity of hero-Gotts, and a future separate state of animal life and action for souls after death; with other principles and positions of that learned writer, are occasionally considered and discussed: addressed to the author by a society of Gentlemen.* Prodiit hic libellus Londini MDCCXLII. 8. ac copiose recensetur in *biobth. Britaniqu* tom. XXII. part. I. p. 39. seqq. & p. 369. seqq.

- (8) SYKESIUS ann. MDCCXLIV. edidit librum sub tit. *examination of Mr. Warburton's account of ancient legislature.* 8. Vid. de hocce libro *la bibliotheqe raisonnée*, tom. XXXII. p. 475. & KRAFTII *Nachrichten von den neuesten theologischen Büchern und Schriften*, tom. IV. part. XXXV. p. 434. seqq.
- (9) BOTTIUS pariter *an answer &c. five refutationem operis Warburtoniani de divina Mosis legatione*, Lond. MDCCXLII. evulgavit. Vid. *la biobth. Britaniqu* tom. XXIII. part. I. p. 215.
- (10) Libellus huius anonymi, qui sane lectu dignissimus est, hac insignitus est inscriptione: *an examination of Mr. Warburton's second proposition, in his projected demonstration of the divine legation of Moses. In which the faith of the ancient Jewish church, touching the doctrine of a future state, is asserted and cleared from the Author's objections &c.* MDCCXLIV. 8. Vid. de hocce libello *la biobth. Brit.* loc. cit. p. 158. seqq.
- (11) Scripta, ab utraque parte edita, enumerat MASCHIUS in *dem Verzeichnis der freigeistlichen Schriften*, p. 121.

Add. KRAFTIUM, *loc. cit. vol. VII. p. 207. & vol. VIII. p. 420.*

- (12) Titulus apologiæ a WARBURTONO adornatæ hic est: *Remarks on several occasional reflections in answer to D. Middleton, D. Poccoke, the master of the charterhouse, D. Gray &c. serving to explain and justify divers passages in the divine legation.* London. MDCCXLIV. Vid. de hoc libro *la bibliotheque raisonnée tom. XXXII. p. 473. & KRAFTIUM l. c. vol. IV. part. XXXV. p. 216.*
- (13) Ex iis, qui hoc fecerunt eminet auctor libelli: *the argument of the divine legation fairly stated*, Londini ann. MDCCCLI. 8.
- (14) Sufficiat ex iis, qui hoc fecerunt, heic nominasse JAC. DAVIUM, episcopum quondam Ebroicensem, GEORG. BULLUM, SAMUELEM CLARCKIUM, qui reginæ Annæ olim a sacris fuit, præfectusque templo S. Jacobi Westmonasteriensi, atque episcopum KIDDERUM. Loca huc spectantia ex eorum scriptis collegit atque in medium adduxit Jo. CHRIST. SCHMIDIUS in *notis* versioni germanicæ libri Warburtoniani subiunctis *part. III. p. 124. seqq. & p. 169.* Scriptoribus hisce Anglis ex Gallorum gente addi meretur abbas DE HOUTTEVILLE in libro notissimo: *la religion chretienne prouvée par les-faites*, qui ex gallico in germanicum sermonem fuit conversus, *cap. XI. §. 551, 552, 557, & 558. p. 543, 546, 547.* Ut theologos Remonstrantes, de quibus supra nonnulla diximus, nec non alios, qui eorum heic vestigia sequuntur, iam taceamus. Hoc unicum vel tribus adhuc notamus, nonnullos ex iis, qui in hance classem vulgo referri solent, ita subinde mentem suam exponere, ut a communi & recepta sententia parum discedere videantur. Neque enim simpliciter negant, fideles vet. testamenti aliquam vitæ æternæ habuisse notitiam; sed hoc duntaxat in dubium revocare videntur, quod veritas.

tas hæc longe gravissima in veteri testamento æque clare & luculenter fuerit patefacta, ac quidem in novo testamento factum id est. Quod ipsum facile largimur. Ecquis enim negaverit, binas istas œconomias *claritatis* suæ gradibus plurimum differre? Conferenda, quæ hanc in rem diximus in dissert. nostra *de vita æterna* §. XIII. p. 33. Cæterum mirum nonnullis visum est, cur veritas hæc, quæ maximi est momenti, non clarius atque evolutius doceatur in vet. testam. libris? eiusque variæ excogitatæ sunt rationes, quarum nonnullas recensuit b. WEISMANNUS noster in *institut. theolog. exegetico-dogmat.* p. 1171. qui & p. 1172. observat, revelationem huius veritatis illis temporibus non ita fuisse involutam atque obscuram, ut multi venditant.

(15) Vid. LILIENTHALII *gute Sache der göttlichen Offenbarung*, part. VI. cap. XII. §. 160. p. 729. seqq.

§. XII.

Credentes in Christum iam in hac vita, seu in statu gratiæ adhuc constitutos, prægustum quandam vitæ æternæ habere, immo revera beatos esse, luculentis sacræ scripturæ testimoniis alibi comprobavimus (1). Observavimus vero simul, beatitatem istam, quæ in hanc vitam cadit, ut ut sit prorsus eximia, valde tamen *imperfectam* ac *inchoatam* duntaxat esse, quæ a beatitate *consummata* alterius vitæ adhuc plurimum distet (2). Atque in hoc quidem omnes theologî, qui scripturæ sacræ ductum heic sequuntur, inter se consentiunt. Verum, quando quæstio instituitur: qualisnam sit ista differentia? in diversas partes abeunt disciplinæ sanctioris doctores. Sunt enim nonnulli, qui beatitudinem in regno gratiæ & gloriæ *specie* dif-

ferre statuunt; sunt contra alii, qui differentiam tantum *gradualem* heic admittunt. Disputatum hac de re inprimis est in Holfatia, ubi duo apud Glückstadienses verbi divini præcones litis huius fecerunt initium. Alter erat NICOLAUS SIBBERN, alter CASPAR WILDHAGEN; quorum *ille* adferuit inter beatitudinem fidelium ac cœlitum *gradualem* duntaxat intercedere differentiam; *hic* vero id negavit, statuitque, beatitudinem, quæ huius, & quæ futuræ vitæ est, non tantum gradu, sed & *specie* differre. Uterque ex iis sententiæ suæ nactus est fautores strenuosque defensores. Pro beatitudine huius & alterius vitæ *specie* inter se diversa inprimis pugnavit JOSUA SCHWARZIUS (3), Daniæ regis in Holfatia superintendens generalis, cui theologi Hafnienses HECTOR GODEFR. MASIUS, & BARTHOLDUS BOTSACCUS (4), itemque ordo theologorum Vitembergensium (5), speciâtim JO. GEORG. NEUMANNUS (6), & THEOD. DASSOVIUS (7), ac denique theologi Rostochiensis (8), Gryphiswaldenses (9), aliique suffragati sunt. Ex altera autem parte beatitudinem in his terris ab ea, quæ ad æternam vitam pertinet, non nisi *gradu* discrepare, HENR. MUHLIUS (10), primarius olim in academia Kiloniensi theologus, FRANCISC. JUL. LUTKIUS (11), theologus Hafniensis, JO. HENR. MAIUS (12), doctrinæ sanctioris in academia Giesfensi quondam professor, aliique evincere adlaborarunt. Non opus esse arbitramur, ut uberiores huius controversiæ inter ecclesiæ nostræ theologos olim agitæ historiam heic tradamus, cum id ab aliis dudum

dum abunde fuerit præstitum (13). Sufficiat nobis, vel tribus heic adnotasse: I.) quod illa de actuali fidelium in hac vita beatitudine sententia, quæ certamini huic litterario dedit occasionem, nova haud sit, sed ab ipso b. LUTHERO aliisque theologis antiquioribus (14) olim iam fuerit adoptata atque defensa; II.) quod tota, quæ de hoc argumento exorta fuit, controversia magni momenti haud sit, sed ita comparata, ut non tam de re, quam voce disceptetur (15). Duplici enim significatione vox *beatitudo* accipi potest; vel in significato *latiori*, quatenus generatim incomparabilem illam denotat felicitatem, quæ in summi boni, quod solus Deus est, aliorumque bonorum spiritualium possessione eorundemque fruitione consistit; vel in significatione *strictiori*, quatenus speciatim visionem Dei *intuitivam*, aliaque bona statui gloriæ propria designat. Si *priori* sensu vox hæc sumatur, recte dicitur, beatitudinem, quæ huius, & quæ futuræ vitæ est, *gradibus* duntaxat differre. At, si *posteriori* significato vocem hanc accipiamus, dubitari sane haud potest, *speciei* esse, quod heic intercedit discrimen, nec eos, qui in statu gratiæ adhuc versantur, hocce sensu beatos adpellari posse.

(1) Vid. dissertat. nostram *de vita æterna* §. III. p. 5.

(2) Vid. *loc. cit.* p. 6.

(3) Edidit SCHWARZIVS *theologische Belehrungen von einer sich in Hollstein erhabenen Lehre, daß die Glaubigen das ewige Leben in diesem Leben dem Anfang nach wirklich haben.* Hamburg, MDCCVI. 4. Prodit quoque post eiusdem obitum aliud opus eristicum, hæc inscriptione insignitum:

tum: erweiterte *Widerlegung* der nun sonderlich in *Hollstein* einreißenden *pietistischen gefährlichen Lehre*, daß unter der *Seeligkeit des Gnadenlebens der Glaubigen*, hie in der *Zeit*, und unter der *Seeligkeit des ewigen Lebens*, kein *wesentlicher wirklicher Unterscheid*; sondern eine *Seeligkeit sey*; also daß wer jene hat, auch diese, zwar nicht völlig in allen, doch in vielen *Güthern wirklich habe und besitze*. Hamburg. MDCCIX. 4. *Præcipua scripti huius posthumi contenta indicat ven. WALCHIUS*, in der *Einleitung in die Religionsfreiheit der evangelisch-lutherischen Kirchen*, part. I. p. 819. seqq.

- (4) MASII & BOTSACCI responsa theologica, ad argumentum hoc spectantia, parti III. operis Schwarziani modo excitati adnexa conspiciuntur.
- (5) Responsum facultatis theologicæ Vitembergensis exaratum est ann. MDCCVI. d. 15. Febr. insertumque legitur collectioni responsorum, quæ Hamb. MDCCVI. prodit, sub titulo: *theologische Belehrungen von einer sich in Hollstein erhobenen neuen Lehre, daß die Glaubigen das ewige Leben in diesem Leben dem Anfang nach wirklich haben*.
- (6) NEUMANNI dissertat. de brabeo ante victoriam; sive de caelesti beatitudine huius vitæ, prodit Vitemberg. MDCCVII.
- (7) Exstat DASSOVII peculiaris tractatus de initio beatitudinis actualis gloriose in hac vita, Kilon. MDCCIX. typis descriptus, atque ibidem MDCCXIV. in 4. recusus.
- (8) Responsum ordinis theologorum Rostochiensium subiunctum est SCHWARZII *erweiterten Widerlegung* &c. cuius supra not. (3) fecimus mentionem.
- (9) Responsum Gryphiswaldense typis descriptum exstat in *den theologischen Belehrungen* &c. de quibus vid. not. (5).

(10) MUH-

(10) MUHLIUS cumprimis SCHWARZIO se se opposuit, ediditque libellum sub tit. *die nothdringende Anrede an Herrn D. Schwarzen &c. nec non aliud scriptum, cui index: der unverfälschte Sinn unsers lieben Vaters D. Martini Lutheri in dem bestrittenen Lehrsatz von der würlklichen Seeligkeit der Glaubigen allhier in diesem Leben, untersucht und aus allen seinen Schriften füglich zusammen getragen, Kilonii MDCCVIII. 4.*

(11) LUTKENIUS non tantum pro suggestu in sermone quodam sacro Hafniæ recitato sententiam de actuali fidelium in hac vita beatitudine contra MASIIUM, collegam suum secus sentientem, defendit, sed & de eodem argumento varia edidit scripta. Cumprimis huc spectat eiusdem Rettung, darinnen D. Schwarzens brief nach der Wahrheit geprüfet und dargethan wird, es sey eine in Gottes Wort gegründete: in unsern symbolischen Büchern widerholte und von so vielen rechtschaffenen theologis bestätigte Lehre, daß wir Glaubigen das ewige Leben nach einigen Güthern desselbigen und dem Anfang nach hier auf Erden schon würlklich haben und genieffen. Jungi tamen meretur collectio scriptorum ad argumentum hocce controversum pertinentium, quæ titulum fert: *Vier Schriften, betreffend die würlkliche Seeligkeit der Glaubigen in dem Gnadenreich hier auf Erden, Hafn. MDCCVIII. 4.* De qua vid. ven. WALCHIUM in *biblioth. theolog. select.* tom. II. p. 916:

(12) Vid. MAIUM in *theolog. evangel. dom. XIII. Trinit.*

(13) Historiam huius controversiæ dederunt NEUMANNUS in *dissertat. modo excitata*, & ex eo JOS. SCHWARZIUS in *der erweiterten Widerlegung &c. quam pariter supra iam adlegavimus, part. I.* Præcipue autem conferri heic meretur celeberr. WALCHIUS in *der Einleitung in die Religionsstreitigkeiten der evangel. luther. Kirche part. I.*
p. 816.

p. 816. part. II. p. 178. part. V. p. 183. & 776, 777. itemque in *biblioth. theol. sel. tom. II. p. 915. seqq.* Add. b. can. PFAFFII *introducť. in histor. theolog. litterar. part. I. p. 387, 388.* Nec prætermittendæ heic sunt singulares commentationes JO. CHRISTOPH. PFAFFII *de inchoata beatitudine viatorum fidelium*, Tubing. MDCCIX. JO. FRANC. BUDDI *de beatitudine in regno gratiæ exhibita*, quæ in eiusdem *miscell. sacr. part. III. p. 77. seqq.* exstat, JO. SENSTII, theologi Rostochiensis, *de beatitudine nunc & tunc, an specie differant?* Rostoch. MDCCIX. & FR. GUIL. RHOSTII *de beatitudine fidelium in hac vita.*

(14) Præter theologos a MUHLIO *loc. cit.* iam adlegatos, in hanc classẽ referri meretur JO. HULSEMANNUS, qui in *pecul. dissertat.* Lipsiæ habita, quæ inscribitur: *repetitio articuli IV. libri concordiæ eiusque partis essentialis: an bona opera dicenda sint; aut sint ad salutem necessaria?* p. 176. sequentem in modum scribit: „habet autem illa „sententia graves auctores, quod in iustificatione non so- „lum ius, nec sola possessio & proprietas vitæ æternæ tra- „datur; sed eadem specie fruitio æterni gaudii initium ca- „piat, quæ post hanc vitam plene & inamissibiliter perci- „pitur. „. Huc quoque pertinet dissertatio PHILIPP. LUDOV. HANNEKENII, theologi primum Giessensis, tum Vitebergensis, quam dudum ante motam hanc contro- versiam anno MDCLXXX. evulgavit sub titulo: *de vita beata militantium sub regno gratiæ christianorum exercitatio academica.* Beato quoque SPENERO exprobra- tum fuit ab adversariis suis, speciatim theologis Viteber- gensibus, quod beatitudinem, qua fideles in his terris fru- untur, essentialẽ atque actualẽ statuat. Vid. *die christ- lutherische Vorstellung* p. III. seqq. Horum exemplum alii deinceps sunt secuti, sententiamque de actuali fidelium, qui

qui in statu gratiæ sunt constituti, beatitudine inter errores, quos vulgo vocant, *pietisticos*, referre haud dubitarunt. Fecerunt id SCHELGUIGIUS, NEUMANNUS, NEUMEISTERUS aliique. Sed suam hac de re mentem luculenter atque accurate edisseruit SPENERUS in *der aufrichtigen Uebereinstimmung mit der Augspurgischen confession* p. 185. Conferenda, quæ de controversia hac Speneriana adnotavit ven. WALCHIUS, sapius iam a nobis laudatus, in *der Einleitung in die Religions-Streitigk. der ev. luth. Kirche*, part. II. cap. V. §. XXXVII. p. 178. seqq.

(15) Ita iam dudum ex vero iudicantur BUDDEUS in *instit. theol. dogmat. libr. II. cap. III. §. 3. p. 612.* ZELTNERUS in *synopsi logomachiarum*, ut vulgo vocant, *pietisticarum* p. 382. PFÄFFIUS in *instit. theol. dogmat. & moralis part. II. cap. XII. §. 2.* WALCHIUS *loc. cit. part. II. p. 181. seqq.* Huc spectat quoque *enoticum Irenæi ad socrum suum de pomo eridos Cimbrorum*, h. e. *de æternali salute & vita æterna viatorum suffragium. MDCCVIII. 4.* Auctor quidem nomen suum in inscriptione libri haud indicavit, eum autem TEUBERUM esse, constat.

§. XIII.

Discedunt tamen heic a recta veritatis via ii, qui Anglorum sermone *Quackeri*, latine *trementes*, seu *tremuli* vocantur, atque GEORG. FOXUM, sutorum quendam, familiæ suæ parentem venerantur. Hi enim præ gustum vitæ æternæ eousque extendunt, ut ipsam visionem, quam vocant, *intuitivam* complectantur. Eorum de hoc argumento sententiam uberius exposuit GEORG. KEITHUS, sectæ huius propugnator haud indoctus, in *amica responsione ad J. W.*

H

BAIERI

BAIERI *dissertationem primam contra Quackeros* (1), ubi eas adstruere conatus est *sensationes operationum gratiæ divinæ, eumque adeo sensum Dei, qui fiat sine ullo monitore externo aut signo verborum quoruncunque, quæ numinis operationes evidentiam sibi ipsis faciant. Alibi eam de Deo cognitionem vocat intuitivam atque immediatam, itemque internum quendam Dei rerumque divinarum gustum & contactum sensibilem in animis piorum.* Distinguit cognitionem hanc *intuitivam a symbolica & mediata, atque illius primitias huic vitæ tribuit, & quidem omnibus iis, qui debitum puritatis ac sanctitatis statum, ad talem cognitionis gradum requisitum, sunt adsecuti, ut verbis ipsius utamur.* Atque hanc ipsam sententiam *partim ex sacra scripturæ oraculis, partim vero ex experientia comprobare adnititur* KEITHUS, quem vero nostro hoc ævo solide confutavit Jo. PETR. REUSCHIUS (2), theologus quondam Jenensis.

(1) Ediderat BAIERUS, theologus Jenensis, anno MDC-LXXXII. primam suam *dissertationem contra Quackeros, in synopsi & examine theologiæ enthusiastarum recentiorum, seu Quockerorum, quæ Jenæ MDCCI. 4. prodiit, recusam.* Atque ad hancce *dissertationem responsonem supra excitatam* edidit KEITHUS, ann. MDCLXXXIII. typis impressam: qui tamen, quum inter cum ceterosque Quackeros *dissidium oriretur, hique istum cum suis sacrorum communionem excluderent, ad Anglicanam ecclesiam rediit, scriptisque Quackeros oppugnavit.*

(2) Vid. b. REUSCHII *introducť. in theologiam revelatam* §. CCCXX. p. 575. seqq.

§. XIV.

§. XIV.

Beatitudinem fidelium, quæ in mortali hacce vita *inchoata* duntaxat valdeque imperfecta est, statim post discessum animæ a corpore plurimum augendam perficiendamque esse, clarissima, quæ in sanctioribus litteris existant, oracula dubitare non sinunt (1). Existiterunt tamen omni tempore, qui a recto veritatis cœlestis tramite plurimum heic aberrarent, licet diversa id fecerint ratione. Ut enim de iis nihil iam memoremus, qui animas una cum corpore interire & olim statuerunt, & hodiernum statuunt (2), fuerunt sane haud pauci, qui animæ immortalitatem admitterent quidem, sed ita, ut de eiusdem conditione & statu post discessum ex corpore varios eosque haud leves admitterent errores. Huc pertinent veteres *Pythagoræi* alique, *μετεμψυχωσι* animarum statuantes (3), itemque *psychopannichitæ*, qui existimarunt, animas post mortem superstites profundo quasi somno correptas usque ad diem resurrectionis dormire (4); cui quidem errori, a recentioribus quibusdam adoptato, **VIGILANTIUS**, presbyter Gallus seculo V. clarus, alique ecclesiæ doctores prælusisse creduntur. Locum quoque heic sibi vindicant ii, qui *ignem* statuunt *purgatorium*, in quo animæ piorum a corporibus separatae tam diu detineantur, misereque torqueantur, donec a reliquiis sordium expurgatae in locum felicitatis sempiternæ intromittantur. Constat, hanc receptam publiceque adprobatam esse ecclesiæ Romanæ sententiam; ad quam & ii propius

H 2

acce-

accedere videntur, qui statum quendam medium (5) animæque post mortem purgationem in scriptis suis propugnarunt, veluti POIRETUS, ARNOLDUS, PETERSENIUS, LICHTSCHEIDIUS aliique, quos alibi nominavimus (6).

- (1) Oracula ista biblica in dissertat. nostra *de vita aeterna* §. VI. p. 9. seqq. indicavimus, eorumque vim probandi ostendimus.
- (2) Disseruimus de iisdem in dissert. *de morte naturali*, ann. MDCCLXII. luci publicæ exposita, §. XXVI. p. 21. seqq. ubi & observavimus, eos, qui animas cum corpore interire statuant, duplicis esse generis; nonnullos quippe esse *crassiores* publiceque profiteri, animas ita interire, ut nulla restitutionis spes superstes maneat; quales olim ex gentiliū philosophis fuerunt *Epicuræi*, quorum vestigia SPINOZA, HOBBIUS, TOLANDUS aliique recentiori ætate sunt secuti; alios contra esse *subtiliores*, statuentes, animam quidem cum corpore exstingui, resurgere autem cum eodem in die iudicii extremi. Qua quidem ratione præmiis ac penis post hanc vitam locum relinquere videntur. In hanc posteriorem classem pertinere diximus sectam *Arabicorum*, seculo post Christum natum tertio exortam, itemque ex recentioribus GUILIELMUM COWARDUM atque HENR. DODWELLUM. Atque de his, quos ultimo nominavimus loco, pauca quædam scopo nostro inservientia hec subiungemus. *Primo* quidem de *Arabicis* notamus, eos a patria, Arabia nimirum deserta, ubi incerto auctore nati sunt, nomen adeptos esse. Ex antiquissimis scriptoribus EUSEBIUS disertam horum hæreticorum facit mentionem, eosque adferuisse dicit, *hominum animas in præsentem quidem seculo una cum corporibus interire atque corrumpi; rursus vero resurrectionis tempore simul cum iisdem corporibus ad vitam esse redituras.* Idem Eusebius auctor est.

est, ORIGENEM a synodo in Arabia congregata ad conficiendum istorum hæreticorum errorem evocatum, disputando id effecisse, ut ii, missa priori sententia, ad saniorum mentem redirent. Vid. EUSEBIUM in *hist. ecclesiast. libr. VI. cap. XXXVII. p. 233.* Quem AUGUSTINUS de *haeresib. cap. LXXXIII.* & NICEPHORUS *libr. V. hist. ecclesiast. cap. XXIII. tom. I. oper. p. 372.* sunt secuti. Jam quod secundo loco ad GUIL. COWARDUM, medicum quondam Londinensem percelebrem, attinet, is anno MDCCII. tecto suo nomine, Londini evulgavit librum anglico sermone scriptum, cui titulum præfixit: *second thoughts, concerning human soul &c. h. e. cogitationes posteriores de anima &c.* in 8. quæ Lond. MDCCIV. fuerunt recusæ. Scopus huius libri eo tendit, ut ostendat, doctrinam de anima, inter christianos hodie receptam, quod sit substantia immaterialis corpori unita, a paganis fuisse confictam, principiisque rationis ac religionis adversam: siquidem, secundum tenorem totius sanctioris scripturæ, anima nihil aliud sit, quam vita hominis, h. e. una eademque virtus, qua homo movetur, vivit, sentit, ratiocinatur, quæque in corpore reperitur, quam diu vivit, prorsus autem cesset, quam primum illud interit, sed rursus existura sit, quando in resurrectione corpus illud mortuum & in cineres redactum reviviscet. Neque tamen, quod obiter heic notamus, Cowardus primus fuit, qui orbi erudito hanc propinavit sententiam, sed præeuntem hac in re habuit alium scriptorem Anglum eundemque anonymum, in libello: *Mans mortality, or a treatise, wherein is proved theologically and philosophically, that the whole man (as a rationale creature) is a compound wholly mortal, contrary to that common distinction of soul and body, and that the present going of the soul in to heaven or hell is a meer fiction and that the resurrection is the beginning of our immortality and not before, by R.*

H 3

O.

O. Amsterdam (London) MDCXLIII. in 4. Quem vero libellum refutavit anonymus, edito scripto, cui titulus: *the prerogative of man, or his souls immortality*, in 4. sine loco impressionis. Eandem cum anonymo illo Anglo sententiam, quæ vero in Anglia, ut modo diximus, mox fuit confutata, adoptavit quoque auctor libri Amstelodami MDCXCII. typis descripti, cui titulus: *concordia rationis & fidei, sive harmonia philosophiæ moraliæ & religionis christianiæ*. Is enim mentem humanam p. II. appellat meliorem partem hominis, constantem cerebro & infinitis eius organis, varie modificatis, adfluxu & circulationis materiæ subtilis. Ut vero ad ipsum COWARDUM tandem revertamur, porro iam notamus, eidem complures eosque doctissimos in Anglia viros sese opposuisse. Primus, qui calamum contra eum strinxit, erat JO. TURNERUS, qui edidit: *brief vindication of the separate existence and immortality of the soul, from a late author's second thoughts &c.* Lond. MDCCII. 4. cui cum COWARDUS opponeret libellum: *farther thoughts concerning human soul, in defence of the second thoughts, against Mr. Turner*, Lond. MDCCIII. 8. hic mox calamum resumit, atque Cowardo respondit in libro: *farther vindication of the souls separate existence and immortality, in answer to D. Coward's farther thoughts &c.* ibidem MDCCIII. 4. Alter, qui contra Cowardum in aciem processit, fuit JO. BROUGHTONUS, qui eodem anno, nimirum MDCCIII. librum Londini edidit, cui index: *psychologia, or an account of the nature of the rational soul, as an immaterial, and consequently immortal substance, against the second thoughts of Eschibus psychaletes (D. W. Coward) &c.* In quo quidem libro Broughtonus COWARDUM inter atheos atque impæctas referre non dubitavit: unde anam arripuit COWARDUS, principia sua metaphysica plenius exponendi causamque suam denuo perorandi in libro Londini MDCCIV.

CCIV. in 8. evulgato hacque inscriptione insignito : *the grand essay, or a vindication of reason and religion, against impostures of philosophy, proving 1) that the existence of any immaterial substance is a philosophic imposture and impossible to be conceived: 2) that all matter has originally created in it a principle of internal, or self motion; 3) that matter and motion must be the foundation of thought in man and brutes. With an answer to Mr Broughton's psychologie.*

Ex reliquis Cowardi adversariis nominasse heic sufficiat WILLIAM ASHETONUM, qui a vindication of the immortality of the soul edidit, CAROL. LESLIEUM, qui peculiarem dissertationem Cowardo opposuit, scriptorem anonymum, qui se in inscriptione libri sui presbyterum ecclesiæ Anglicanæ vocat, atque Londini MDCCII. an antidote against infidelity &c. evulgavit; itemque MENARDUM, scriptorem gallum, cuius exstat: *la doctrine de l'écriture sainte 1) sur la nature de l'ame, 2) sur son origine, Et sur son état après la mort.* Lond. MDCCIII. 8. Vid. de hoc libro *les nouvelles de la republique des lettres MDCCIII. tom. II. p. 201.* Perstitit tamen COWARDUS in sententia semel adoptata, eandemque contra adversarios, quos nactus est, acriter defendere conatus est, edito libello, cui titulum præfixit: *the just scrutiny: or, a serious enquiry in to the modern notions of the soul &c.* Lond. MDCCVI. in 8. Legi merentur, quæ de hocce scripto adnotantur in *actis erudit. MDCCVII. p. 352. seqq.* Addi possunt JAC. STAALKOFFFII placita quædam Guil. Cowardi, itemque GODEFR. POLYCARPI MÜLLERI binæ dissertationes *de mente, substantia a corpore essentialiter distincta*, nec non Jo. HERM. AB ELSWICH disp. *de recentioribus de anima controversiis*, p. 5. seqq. Cæterum cuius sententia Cowardiana prorsus convenit illa auctoris eiusdam anonymi in schediasmate germanico idioma scripto, & sub

sub titulo: *Zweyer guther Freunde vertrauter Briefwechsel vom Wesen der Seelen*, MDCCXIII. edito, & MDCCXXIII. recuso, proposita. Existimat enim auctor iste, id, quod nos animam vocamus, nihil aliud esse quam facultates ex mechanismo resultantes, atque hinc intelligendi pariter ac volendi, ut vocat, processum explicare admittitur, ut ex instituto ostendit b. BUDDÆUS in *programme de Araborum haeresi, miscellan. sacr. part. I. inserto, p. 541. seqq.* Conferenda, quæ vir. celeb. J. G. WALCHIUS in *lexico philosoph. p. 2262. seqq.* de placitis scriptoris huius anonymi differuit, quem nonnulli BUCHERUM, archiatrum ducis Fürstenbergici, esse dicunt.

Supereff, ut de singulari HENR. DODWELLI, viri ceteroquin eruditissimi, sententia, pro instituti nostri ratione pauca subiungamus. Ea vero ad duas principales theses, pro quibus militat, commode reduci potest. *Prima* est: animam nostram natura esse mortalem. *Alter*a huc redit: animam actualem immortalitatem vel ex libero Dei arbitrio ad pœnam, vel ad præmium ex gratia Dei per baptismum, consequi, qui vero baptismus ab episcopis legitime ordinatis, quales agnoscit ecclesia Anglicana, conferri debeat. His enim solis potestatem, spiritum divinum, immortalitatis auctorem, conferendi, competere. Ipse titulus libri, lingua Anglicana Londini ann. MDCCVI. editi, hanc DODWELLI mentem clare fati indicat. Hisce enim conceptus est verbis: *an epistolary discourse proving from the scriptures and the first fathers, that the soul is a principle naturally mortal, but immortalized actually by the pleasure of God to punishment, or, to reward, by its union with the divine baptismal Spirit. Wherein is proved, that none have this power of giving this divine immortalizing Spirit, since the apostles, but only the Bishops. Summam huius libri exhibent auctores actor. erudit. Lips. ann. MDCCVII. mensè Maio, pag. 207. seqq.* ven. JO. GEORG. WALCHIUS in
lexico

lexico philosoph. p. 2331. seqq. GEORG. WILH. ALBERTI in præfatione, quam parti III. epistolar. de recentissimo religionis ac scientiarum in Anglia statu præmisit. Quem ad modum vero, prout cuique facile pater, hæc DODWELLI sententia non tantum ridicula, sed & impia est, mentisque humanæ immortalitatem evertit, ita merito a SAM. CLARCKIO, JO. TURNERO, EDMUNDO CHISHULL, DAN. WHITBY, THOM. MILLESIO, JO. NORRISIO, aliisque in Anglia fuit confutata. Ipse COWARDUS, quem supra noravimus, DODWELLUM in iis, in quibus ab ipsius sententia discessit, refutandum sibi sumisit in *the just scrutiny*, & quidem epistola secunda, quæ ad Dodwellum & Clarckium directa est. In ipsa Germania nostra contra Dodwellum in aciem processerunt VAL. ERN. LÖSCHERUS in *praenot. theolog.* p. 75. JONAS CONR. SCHRAMMIUS in dissert. Helmstad. ann. MDCCVII. habita, de naturali animae humanae immortalitate, LACH. GRAPPIUS in *theolog. recens controversa continuata* p. 108. seqq. aliique. Nec tamen tacuit DODWELLUS, sed causam suam variis scriptis defendere admissus est. Fecit id in libello, cui titulus: *a preliminary defence of a late epistolary discourse*, Lond. MDCCVII. in cuius part. II. speciatim CHISHULLI obiectionibus satisfacere conatur. Scripsit quoque in sui defensionem *the scripture account of the eternal rewards or punishments &c.* Lond. MDCCVIII. 8. itemque *an explication of a famous passage in the dialogue of St. Justin martyr with Typhon, concerning the immortality of human soul*, ibid. MDCCVIII. 8. in cuius adpendice NORRISIUM, CLARCKIUM atque CHISHULLUM refellit. Fuit etiam PRESBYTER quidam ecclesiæ Anglicanæ (cui nomen est JOHN PITT) qui DODWELLI partes in se defendendas suscepit, eiusdemque *discursum epistolarem* contra CHISHULLUM & WITBIUM vindicavit in tractatu, cui titulus:

η ζωη; δοθεισα 2 Tim. I. 9. that is, the holy Spirit the author of immortality, or immortality a peculiar grace of the gospel, no natural ingredient of the soul &c. Lond. MDCCVIII. 8. Reliqua scripta ad controversiam hanc spectantia ob instituti nostri brevitatem prætermittimus. Conferri tamen heic velimus FR. BROKESBY in *Mr. Dodwell's hypothesis concerning the immortality of the soul.* Lond. MDCCXIV. 8.

- (3) De iis, qui *μετεμψυχωσι* pythagoræorum adoptarunt, differuimus in *dissert. de morte naturali* §. XXVII. p. 23. seqq.
- (4) De *psychopannichitis* vid. *dissert. modo adlegatam* §. XXVIII. p. 24. seqq.
- (5) Vid. quæ loco excit. §. XXIX. & XXX. p. 26. seqq. diximus.
- (6) Vid. *dissertat. sæpius iam adlegatam* §. XXXII. pag. 30. seqq.

§. XV.

Vix operæ videtur esse pretium, ut Judæorum quoque de statu animæ post mortem superstitis somnia heic percenseamus. Statuunt ii, animam, cælestis felicitatis adhuc incapacem, per integrum annum oberare in hocce mundo, maximeque circa sepulcrum & cadaver suum versari, veteris hospitii memorem, multaque a dæmonibus in aëre versantibus perpeti, donec in hocce purgatorio a peccatorum fordibus eluatur (1) dignaque evadat, quæ ad cælestem evehatur felicitatem (2). Ita quidem inter iudæos philosophantur non fabularum duntaxat magistri, quorum ingens apud eos numerus est; sed ii etiam, qui in philosophia prin-

principia magis sobria adoptasse vulgo creduntur. Referimus in hancce classẽ MENASSEN BEN ISRAEL (3), gente hispanum, virum magna eruditionis fama inclutum, cui cum celeberrimis sua ætate viris, VOSSIIS nimirum, GROTIUS, BARLÆO, EPISCOPIO aliisque intimior intercessit amicitia. Discedunt tamen a communi hac Judæorum sententia ii ex iudaicæ gentis doctoribus, qui *Karai* vocari solent. Ex horum enim sententia mens protinus post mortem, si digna est, ascendet in *mundum intellectualem*, qui seculum vocatur futurum & paradísus, ut intellectuallibus adfixa vivat in sempiternum (4).

(1) Statuunt proinde Iudæi purgatorium post mortem; id quod peculiari tractatione adstruere conatus est IOSEPHUS DE VOISIN, quem hac in re secutus est BARTOLOCCIUS *tom. III. biblioth. rabbin. p. 250. seqq.* Conferri heic meretur ven. BRUCKERUS in *hist. crit. philosophiæ tom. II. p. 902. seqq.* qui Iudæos hoc commentum a philosophis Alexandrinis accepisse arbitratur. Si quis eorum hac de re fabulas legere voluerit, adeat ANDR. EISENMENGERUM in *dem entdekten Iudenthum, part. II. cap. VI. p. 330. seqq. & p. 353. seqq.*

(2) LEO MUTINENSIS *de caerim. & consuet. iud. part. V. cap. IX.* refert, Iudæorum filios, post obitum parentum, quotidie mane & vesperi in synagoga, parentum gratia, preces ad Deum fundere, atque in hoc pietatis officio per undecim menses pergere ac veluti totos esse. Conferenda, quæ hanc in rem scripserunt SAUBERTUS in *palæstra theol. phil. diss. I. p. 7.* IO. A LENT in *theol. iud. hod. cap. XVII. §. IX. p. 594.* IAC. WINDETUS *de vita sanctorum statu, sect. VIII. p. 189.* & IAC. BAS-

NAGE in *hist. des Juifs*, tom. V. libr. V. cap. XVII. §. V. p. 306. seqq.

- (3) Vid. eiusdem libr. de caerim. & consuet. iud. part. V. cap. IX.
- (4) Hanc *Karaeorum*, qui a reliquis Iudæorum sectis distinguuntur, sententiam esse, abunde comprobant TRIGLANDIUS: atque SCHUBARTUS, quos BASNAGIUS, REIMANNUS aliique secuti sunt. Conf. ven. BRUCKERUM *loc. cit. tom. II. p. 742.*

§. XVI.

Recensuimus hactenus eorum, qui in argumento de beatitudine fidelium post discessum animæ ex corpore, a recta veritatis via deviant, sententias. Constat vero inter omnes, felicitatem illam, quam pii statim post mortem obtingere statuunt purioris fidei doctores, *partialem* tantum esse, siquidem ad unam tantum hominis partem, animam nimirum spectat. Superest itaque, ut de eorum beatitudine *totali & consummata*, quæ demum post resurrectionem mortuorum animarumque cum corporibus coniunctionem locum habebit, & in strictiori sensu *vita æterna* dicitur, pro instituti nostri ratione nonnulla adiciamus (1). Ad duo vero capita redeunt ea, quæ nobis heic sunt dicenda. *Primo* enim ipsa *conditio* atque indoles vitæ æternæ penitus nobis est consideranda. *Deinde* vero de *loco* quoque, in quo beati consummatæ illius felicitatis fient participes, dispiciendum nobis est.

(1) Vid. dissertat. nostram de *vita æterna* §. IX. p. 231.

§. XVII.

§. XVII.

Ut de *conditione* vitæ æternæ dicendi faciamus initium, generatim notamus, non defuisse tum antiquiori, tum recentiori hocce ævo, qui de ea eiusmodi animo efformaverint ideas, quæ non tantum falsæ, sed & Deo indignæ atque ita comparatæ sint, ut iis, quæ de futuro piorum hominum statu ipsa sana ratio dicitur, e diametro repugnent. Nolumus hanc in rem adlegare fabulas veterum gentilium de *campis Elysii*, VIRGILIO, TIBULLO aliisque decantatis (1), de quibus alibi nonnulla dicemus. Commemorabimus duntaxat MUHAMMEDEM, insignem istum Arabum impostorem, qui seculo post Christum natum septimo novam condidit religionem, cuius præcipua capita in peculiari volumine, *alcorani* nomine insignito, exhibentur. In hoc ipso autem libro paradisum cœlestem ubique ita descripsit MUHAMMEDES, ut totus deliciis ac voluptatibus carnalibus videatur repletus, nec tantum in arboribus, fontibus, fluviis, pomis, vestibus, epulisque lautioribus, quæ omnia faciliem admittunt interpretationem; sed etiam in pueris ac puellis, in uxoribus, lectulis, nec non libidinosi corporum commixtionibus consistat (2). Quum hæc sententia oppido falsâ, quin & absurda sit, mirum omnino videtur, eandem recentiori quoque hoc ævo suos fautores ac propugnatores passim invenisse. Eorum numero fuit ANTONIUS COLLINUS (3), famosus iste deista Anglus, quem vero solide confutavit IO. PETR. DE CROUSAZ, scriptor Gallus isque doctissimus.

(1) Vid. VIRGILIUM *Aeneid. libr. VI. v. 638. & v. 643.* itemque TIBULLUM *libr. I. eleg. 3. ad Messalam v. 57.* & PROPERTIUM *libr. IV. eleg. 7. v. 60.* Conferenda, quæ IAC. WINDETUS in libro eruditissimo *de vita fun-
storum statu sect. VII.* hanc in rem scripsit,

(2) Vid. *alcoranum sura II. 25. III. 136. X. 10. XVIII. 32. XXII. 14. XXXVII. 42. XXXVIII. 52. LII. 20.* ubi dicitur: *Accumbentes super lectulos in seriem dispositos, & coniugabimus eos cum puellis amplis pulerosque oculos habentes.* Add. *sur. LVI. 24. LXXXVI. 12. LXXXVII. 41. LXXXVIII. 30. 31. 32.* Sunt quidem ex recentioribus ac sapientioribus MUHAMMEDIS sectatoribus, qui repudiata de paradiso mere carnali sententia, effata magistri sui parabolice de voluptatibus spiritualibus explicanda esse contendunt, summumque felicitatis cœlestis gradum in contemplatione Dei ponendum esse statuunt. Quo pertinet ipsius Muhammedis effatum, quod exhibet POCOCKIUS in *not. miscell. ad portam Moysi p. 304.* ubi illos infimo inter incolas paradisi gradu esse pronunciat, qui hortos suos, uxores, bona, feros, lecticas spatio itineris mille annorum prospicient, eos autem maximo in honore apud Deum esse adserit, qui faciem eius mane & vespere contemplabuntur. Nec tamen prorsus excusari potest Muhammedes, qui ubique in alcorano suo in infimo hoc beatitudinis gradu describendo subsistit, atque ita de eo loquitur, ut eiusdem verba non aliter, quam literaliter intelligi queant. Unde & allegorica illorum interpretatio ab aliis Muhammedanis penitus reiicitur. Conf. quæ post ANDR. RELANDUM, de hocce argumento adnotavit IO. FRID. STAPPERUS in *institut. theol. polem. tom. III. cap. XI. sect. II. §. XXXVIII. XXXIX. XL. p. 310. seqq. & §. LVI. p. 318. seqq.* Add. si placet, dissertat. nostram ann. *MDCCLXI. editam de religione Muhammedica §. XI. p. 47.*

(3) Cont.

(3) Constat, COLLINUM auctorem esse epistolæ, ipsius discursui Gallico: *de la liberté de penser* subiunctæ, quæ inscribitur: *lettre d' un Medicin Arabe à un fameux professeur de l' université de Hall in Saxe, sur les reproches faits à Mahomed de son recours aux armes, de la pluralité des femmes, de l' entretien de ses concubines, & de l' idée de son paradis.* Londini (sive potius Hagæ comitis) in 8. Per professorem Halensem, ad quem hancce epistolam direxit COLLINUS, intelligitur procul dubio CHRISTIANUS THOMASIVS.

§. XVIII.

Existimant nonnulli, Iudæos quoque in eorum referendos esse classem, qui paradysum voluptatibus mere carnalibus abundantem sibi fingunt. Nec negari potest, in eorum libris subinde insulsas de æternæ vitæ felicitate gaudiisque fabulas narrari (1), in quibus cuncta ad corporis duntaxat voluptates referri videantur. Verum ex altera parte non sine ratione alii monuerunt, ea, quæ in doctorum talmudicorum scriptis hanc in rem leguntur, non litteraliter, sed symbolice esse intelligenda; Iudæos enim secutos esse morem ac consuetudinem populorum orientalium, qui terrenis symbolis atque imaginibus sua ornare consueverint philosophemata (2). Nec prætermittendum heic est, ipsos doctores talmudicos aliis in locis disertis verbis fateri, *seculum futurum* (qua voce vitam æternam designare solent) *non ita se habere, ut seculum præsens, nec in eo esse esum, nec potum, nec liberorum procreationem, nec venditionem, nec emtionem, nec invidiam, nec odium, nec contentionem; sed iustos sedere coronas*

coronas in capitibus gerentes, & voluptatem capere ex splendore maiestatis divinæ (3). Loca his similia in Rabbiorum quoque scriptis passim deprehenduntur, quæ, utpote ab aliis iam diligenter collecta, heic cumulare nolumus (4).

(1) Diligenter magnaque cum patientia hæc fabulæ collegit EISENMENGERUS in *dem entdeckten Iudenthum*, part. II. cap. V. p. 295. seqq. Conferri quoque heic merentur, quæ ex scriptorum talmudicorum libris adnotarunt IO. LIGHTFOOTUS in *horis talmud.* ad nonnulla evangelistarum loca, IAC. WINDETUS *de vita sanctor. statu*, f. VII. p. m. 131. seqq. atque ex nostris theologis ABRAH. CALOVIUS in *systemate loc. theolog.* tom. XII. art. VII. cap. IV. p. 353 qui & p. 354. observat, somnia ista Iudæis fabulatoribus digna ex ipsismet eorum articulis fidei citra negotium confutari posse.

(2) Vid. præter alios, ven. BRUCKERUM, in *hist. crit. philos.* tom. II. p. 906. seqq.

(3) Vid. tract. talmud. *berachoth* cap. II. fol. 17.

(4) Fecit id, præter alios, WINDETUS *loco excitato* p. 145.

§. XIX.

Quænam christianorum de conditione vitæ æternæ & olim fuerit, & hodiernum sit sententia, non opus esse arbitramur, ut copiosius heic edisseramus (1), quum nemo eandem ignorare queat, nisi ex scriptura sacra, cuius ductum sequuntur christiani, hospitem plane retulerit animum. Id tantum paucis heic commemorandum nobis est, prima mox rerum christianarum ætate surrexissè hæreticos quosdam, speciatim

Cerin-

Cerinthianos, ab auctore huius sectæ ita nuncupatos, itemque *Ebionæos*, statuentes, facta mortuorum resurrectione, Christum venturum in has terras, ibique regnum aliquod erecturum, per mille annos continuandum, cuius cives Hierosolymis in omni voluptatum carnalium genere (2) victuri essent. Fuerunt equidem, quod haud dissimulamus, ex antiquissimis quoque cæteris christiani doctoribus nonnulli, veluti PAPIAS, JUSTINUS *martyr*, IRENÆUS, TERTULIANUS nec non alii, qui doctrinam istam de regno mille annorum pariter sunt amplexi. Verum chiliaismum, quem illi statuerunt, non fuisse istius generis, ac ille fuit, quem impuris suis cupiditatibus indulgens sibi finxit CERINTHUS, ex luculento IRENÆI testimonio (3) facili negotio comprobari potest.

(1) Fecimus hoc in *dissertatione* nostra sæpius iam excitata de *vita æterna* §. XXI - XXXIV. p. 40. seqq.

(2) Sunt equidem nonnulli, qui de chiliaismo CERINTHI moderatius sentiunt, contenduntque, eundem non illicitas ac turpes, sed honestas homineque christiano dignas voluptates intellexisse. Adoptarunt hanc opinionem duumviri doctissimi, THOM. ITTICIUS & IO. LAURENTIUS MOSHEMIUS, ille quidem in *dissert. de hæresibus archis ævi apostol. sect. I. cap. V. §. 7. p. 55. hic vero in instit. hist. christ. maioribus sec. I. part. II. cap. V. p. 457. itemque in commentariis de rebus christianor. ante Constantinum M. p. 199. seqq.* Sed obstant, quo minus huic sententiæ nostrum præbeamus ad sensum, clarissima veterum testimonia, quæ nos condocent, Cerinthum de carnalibus ventris & libidinis voluptatibus locutum esse, quæ sunt verba ipsius AUGUSTINI de hæresibus cap. VIII. Nec

K

THEO-

THEODORETUS *haereticar. fabul. libr. II. cap. III.* de Cerinthi doctrina moderatius sentit; quod & de CAIO notamus, cuius apud EUSEBIUM *libr. III. hist. ecclesiast. cap. XXVIII. p. 100.* hæc sunt verba: και παλι επιθυμιας και ηδοναις εν Ιερουσαλημ την σαρκα πολιτευομενην δελεειν, ac rursus homines Hierosolymis degentes cupiditatibus & voluptatibus corporis obnoxios fore. Nemini potest esse obscurum, hanc loquendi rationem, cupiditatibus ac voluptatibus corporis obnoxium esse, seu iis δελεειν servire, de honestis voluptatibus intelligi haud posse; prout recte ad hunc locum monuit b. BUDDÆUS in *commentat. hist. dogmat. de ecclesia apostol. cap. V. §. 5. pag. 449.*

(3) Exstat hocce testimonium *libr. V. advers. haeres. cap. XXXII. seqq. p. 452.* Conf. b. BUDDÆUM *loc. cit. p. 451.*

§. XX.

Cæterum, ubi de regno quodam Christi externo ad mille annorum spatium duraturo, quod & Cerinthiani, & nonnulli veteris ecclesiæ pares, diversa licet ratione, statuerunt, verba hæc facimus, sequentia adhuc paucis notamus. I.) Originem huius erroris a Judæis esse repetendam, qui, ut ex ipsa historia evangelica constat, externum aliquod atque temporale Messiae regnum sibi finxerunt (1). Unde & in ipsa *Augustana confessione art. XVII.* inter iudaicas opiniones refertur; II.) Eos, qui hancce sententiam olim amplexi sunt, *chiliasistas, milliarios*, itemque *millenarios*, similibusque nominibus, fuisse adpellatos (2); III.) Præcipuum discrimen, quod inter chiliasmum Cerinthianorum & veterum quorundam cætus christiani doctorum

Etorum intercessit, in eo fuisse positum, quod Cerinthiani voluptates corporis carnisque illecebras in regno illo millenario sibi promiserunt (3), cum contra veteris ecclesiæ patres felicitatem istius regni spiritua-lem intellexerint; IV.) Hanc postremam chiliastarum quorundam sententiam aliis, qui eidem suum calculum haud adiciebant, utcumque tamen *tolerabilem* vitam esse, ex quibus duumviros celeberrimos, HIERONYMUM atque AUGUSTINUM (4) heic nominasse sufficiat. V.) Longe lateque errorem istum sese diffudisse, multorumque tam in oriente, quam in occidente animos olim occupasse, quin ab universa ecclesia Græca in hunc usque diem defendi; cum contra VI.) ecclesia latina a sententia chiliastarum, quos vocant, sensim sensimque discesserit (5), tandemque eandem tanquam erroneam publice in concilio Florentino anno MCCCCXXXIX. habito proscripserit. Addimus tamen VII.) existisse nihilominus, post emendationem ecclesiæ a b. Luthero susceptam, quam plurimos, tum inter ecclesiæ Romanæ socios, tum inter reformatos, tum denique inter nostros theologos, præcipue vero eos, qui *fanatici* vulgo adpellantur, chiliaismi defensores, in quibus Jo. GUIL. PETERSENIUS principem occupat locum. Plura hanc in rem adderemus, nisi instituti nostri id prohiberet brevitatis (6).

(1) Nec tamen conditionem huius regni una eademque ratione explicant gentis iudaica doctores. Nonnulli enim illius felicitatem in rerum, quæ sensus externos voluptate quadam adficere possunt, affluentia constituunt; cum contra alii bona duntaxat spiritualia, nimirum scientiæ rerum divina-

rum abundantiam, itemque iustitiam ac pacem sibi in regno Messiae promittant. Legenda, quæ hanc in rem disserit R. MENASSE BEN ISRAEL in libro ann. Christi *MDCXXXVI*. Amstelodami edito, atque ex hispanico idiomate in latinum converſo, *cap. XIX*. Evolvi quoque heic meretur IO. HENR. HOTTINGERUS in *dissert. de abusu patrum*, quæ in *pentade dissertat. eius miscell.* exstat *p. 17*. ubi Iudæorum hac de re sententiam uberius edisserit, & quanam ratione ea in ipsam ecclesiam christianam transierit, comonstrat.

- (2) Vid. EUSEBIUM *libr. VII. hist. ecclesiast. cap. XXV*. nec non AUGUSTINUM *de hæresib. cap. VIII.* & PHILASTRIUM *de hæres. cap. XXXVI*.
- (3) Ostendimus hoc in *not. (2)* ad §. præcedentem, *p. 73. seqq.*
- (4) Vid. AUGUSTINUM *de civitate Dei, libr. XX. cap. VII.*
- (5) Causa præcipua, cur ecclesiæ latinæ doctores ab hac sententia tandem discesserint, procul dubio hæc fuit, quod sub papatu existerent, qui chiliaſmi principia cum aliis erroribus, aut placitis etiam, latinæ ecclesiæ parum gratis, coniungerent. Huc spectat inprimis doctrina de *seculo Spiritus S.* de quo peculiare extant commentationes IAC. THOMASII & ven. theologi IO. GEORG. WALCHII, lectu dignissimæ.
- (6) Legi tamen heic potest JO. GUIL. BAIERUS in peculiari *dissertat. de regno ecclesiæ glorioso, per Christum in his terris erigendo*, quæ in *decade prima disputat.* eius *theolog.* exstat, *cap. I.* ubi brevem quidem, sed adcuratam chiliaſmi historiam exhibet. Iungi merentur SAGITTARIUS in *introd. ad hist. eccles. p. 910. seqq.* SCHMIDIUS in *supplem. ad h. l.* &, qui primo nominandus erat loco, IO. GEORG. WALCHIUS in *der Einleitung in die Religionsstreitig.*

streitigkeiten der evang. luther. Kirche, part. I. p. 755. in-primis vero part. II. p. 555. seqq. & p. 592. seqq. Add. eiusdem biblioth. theol. select. tom. II. p. 803. seqq. 813. seqq. itemque p. 805. seqq.

§. XXI.

Sed ad aliam iam devolvimur controversiam inter doctores scholasticos tum antiquiores, tum recentiores, de conditione vitæ æternæ acriter agitatam. Disputarunt quippe super quæstione: an beatitudo vitæ futuræ præcipua quadam ratione ad *intellectum*, an vero ad *voluntatem* pertineat? seu, quod perinde est, num in *visione* potius, quam in *fruitione* seu *amore* consistat? THOMAS de AQUINO eiusdemque sectatores, qui *Thomistarum* nomine veniunt, contendunt, beatitudinem pertinere ad intellectum inque *visione* Dei consistere (1). Ast Io. DUNS SCOTUS, inter alia THOMÆ AQUINATIS dogmata, hoc etiam, quod modo commemoravimus, sibi impugnandum sumsit, atque cum adseclis suis, qui *Scotistæ* vocari solent, adseruit, beatitudinem futuram spectare ad *voluntatem*, ideoque in *amore* Dei collocandam esse (2). Sunt tamen nonnulli ex scholasticis, iisque recentioribus, qui utramque sententiam æque probabiliter defendi posse statuunt (3). Unde rem in medio relinquunt, atque *επεχσοι*: aut, si disputant, in utramque partem disputant, atque utriusque partis argumenta solvunt. Dudum vero observarunt theologi protestantes, plerosque, ex antiquioribus maxime scholæ doctoribus, in eo plurimum peccare, quod dividant coniungenda & seorsim velint sitam esse vitam æternam

nam, vel in *visione*, vel in *amore*, cum coniunctim in *visione* atque *amore* Dei sit collocanda: ut nec visio sine charitate, nec charitas sine visione, sed visio cum charitate, & charitas cum visione coniuncta formam vitæ æternæ constituat (4). Atque hanc sententiam ipsa sanctior scriptura confirmat, quæ futuram piorum felicitatem modo per *visionem*, 1 Cor. XIII. 12. 2 Cor. V. 7. 1 Joann. III. 2. modo per *charitatem* & omnimodam sanctitatem 1 Joann. IV. 16. 1 Cor. XIII. 13. describit.

(1) Vid. THOMAM I, 2. *quaest. III. art. 4.* & sectatores eius, CAPREOLUM, PALUDANUM, SOTUM, BECANUM, ARRIAGAM aliosque, quibus adslipulatur DURANDUS, *ad 4. dist. 49.* Adiungimus iisdem ex Reformatis DAN. TILENUM, theologum quondam Sedanensem, tom. II. *disput. theolog. LXVIII. thes. 20.* & ex recentissimis ecclesiæ romanæ doctoribus cardinalem GOTTI in *theol. dogmat. scholast. tom. II. tract. I. quaest. II. de beatitudine dub. IV. §. 3. & 4. p. 22.* edit. Venetæ in fol.

(2) Vid. SCOTUM cum plerisque Scotistis *ad 4. dist. 49.* Ex recentioribus hanc causam cumprimis egit ALPHONSUS A CASTRO *libr. III. adversus haeres.* in voce *beatitudo*.

(3) Ex iis, qui utramque sententiam æque probabiliter defendi posse statuunt, eminet GREGORIUS DE VALENTIA *ad 1. 2. disp. I. qu. 3. puncto 4.* Eidem ex Thomistis ad larus poni meretur Io. ALPHONSUS CURIEL, *ad 1. 2. q. 3. tract. de essentia beatitudinis, quaest. 9. §. 7.*

(4) Fuerant ex ipsis scholasticis nonnulli, qui hanc amplexi sunt sententiam, atque tum intellectus tum voluntatis actum, h. e. & visionem Dei & eiusdem amorem atque fruitionem
heic

heic coniunxerunt. Fecerunt hoc BONAVENTURA, pater purpuratus, HUGO DE S. VICTORE, RICHARDUS DE MEDIAVILLA, THOMAS DE ARGENTINA, itemque VEGA, CORDUBA, SUAREZ, alique. Jungi merentur ex ecclesiæ reformatæ theologis GISBERTUS VOETIUS *select. disput. theolog. part. II. p. 1230.* & FRANC. TURRETTINUS in *institut. theol. elect. part. III. p. 681. seqq.* ex nostratibus vero IO. GERHARDUS in *loc. theol. loc. ult. de vita æterna §. CXIX.* ABRAH. CALOVIUS in *syst. loc. theol. tom. III. p. 1234.* QUENSTEDIUS in *syst. theol. part. I. p. 811. seqq.* & b. BUDDEUS in *institut. theol. dogmat. p. 618. seqq.* Licet vero utramque animæ facultatem, tam intellectum, quam voluntatem concurrere statuam nostri theologi, si homo beatus dici debeat, addunt tamen, vitam beatam præcipua ratione in voluntate, adeoque & amore consistere.

§. XXII.

Hiscæ præmissis, porro notamus, de *visione Dei*, quæ intellectum beatorum perficit (1), & ut modo diximus, cum charitate coniuncta formam vitæ æternæ constituit, varias in theologorum scholis quæstiones motas esse. Quæsitum inter alia fuit: an visio ista Dei beatifica oculis corporeis fieri queat? itemque, an immediate ipsam essentiam Dei visuri sint beati? Fuerunt haud pauci, qui adfirmantem heic adoprarunt sententiam, dissentientibus multis aliis, qui quæstionem hanc negandam esse censuerunt. Utriusque sententiæ fautores ac propugnatores alibi iam nominavimus (2), iisque, qui adsertum hocce negant, ex recentissimis cætus Romani doctoribus VICENT. LUDOV. GOTTI, ordini prædicatorum adscriptum, contro-

versia-

versiarum in academia Bononiensi professorem, tandemque ad cardinalitiam dignitatem euectum, iam adiungimus (3). Sunt vero & alia, quae a doctoribus scholasticis moveri heic solent, quaestiones: verb. grat. an & quomodo humana Christi natura, in terris adhuc constituta, Deum viderit visione beatifica, hoc est *per essentiam* (4)? item, an & virgo Maria hocce privilegio fuerit exornata? porro, an alii quoque homines in hac mortalitate constituti viderint, aut videre queant Deum per essentiam? nec non, an visio ista, quae divo Paulo, quamquam adhuc *viatori*, obtigit 2 Cor. XII. 4. & visio beata *comprehensorum* eiusdem sint speciei (5)? At his aliisque quaestionibus, quas copiose pertractarunt doctores scholastici (6), recensendis ac diiudicandis heic non immorabimur.

(1) Vid. dissertationem nostram de *vita aeterna* superiori anno editam, §. XXIII. p. 49. seqq.

(2) Vid. *loc. cit.* p. 51. seqq. in nota.

(3) Vid. eiusdem *theolog. dogmatico-scholasticam*, supra iam excitatam, tom. I. tract. III. de *visione Dei*, dub. V. §. 2. p. 150. seqq.

(4) Vid. praeter THOMAM aliosque scholasticos, HIERON. ZANCHIUM, theologum Reformatum, *libr. II. de incarnatione*, *quaest. XI. thesi 2.* qui scholasticorum conceptibus insisit. Paulo aliter de hoc argumento sentit FRANCISC. GOMARUS ad *Luc. II. 52.*

(5) Vid. cardinalem GOTTI *loco excitat.* tom. II. tract. I. *quaest. II. de beatitudine*, dub. VII. §. 3. p. m. 31. seqq. Ex nostris theologis hancce quaestionem breviter pertractavit IO. FECHTIUS in *lectionib. theolog. disput. XII. §. 1.* p. 191.

p. 191. *seqq.* Add. eiusdem dissertationem singularem *de verbis Pauli ineffabilibus*, Rostoch. MDCCVI. editam.

(6) Nec tantum doctores, qui vocantur *scholastici*, sed & alii, qui recentiori ævo hoc argumentum excusserunt, heic sunt consulendi. Ex nostris I. O. ADAM OSIANDER, cancellarius olim Tubingensis, peculiarem tractatum sub titulo: *Deus in lumine gloriæ delineatur*, Tub. MDCLXVI. in 4. edidit. Disputavit quoque Rostochii GEORG. FABRICIUS *de visione Dei passiva* ann. MDCLXXIV. In academia Ultraiectiona ann. MDCLI. duas dissertationes *de visione Dei per essentiam* luci publicæ exposuit GISEBERT. VOETIUS, quæ in *dissertat. eius select.* iunctim editis *part. II. p. 1193. seqq.* fuerunt recusæ. Exstant etiam peculiare *de visione Dei beatifica* dissertationes LOESCHERI & WALTHERI, itemque GEORG. CALIXTI & CHRISTOPH. AUGUST. HEUMANNI in *actis erud. Lips. MDCCXIV. p. 108. seqq.*

§. XXIII.

Ex reliquis, quas nonnulli de conditione vitæ æternæ adoptarunt, sententiis, binas adhuc paucis commemorabimus. *Prima* eorum est, qui scripturæ ductum deserentes, nullam aliam admittere volunt beatitudinem, quam quæ in *animi tranquillitate* consistat atque ex vita bene peracta per necessariam quandam consecutionem fluat. Eiusmodi statum beatitudinis animo sibi efformasse videtur FRIDERICUS VAN LEENHOF, ecclesiæ Reformatæ Swollenfis in Batavia quondam minister, qui libellum belgica lingua exaratum, sub titulo: *caelum in terra* ann. MDCCIII. Amstelodami edidit (1), multosque eapropter nactus est adversarios (2). *Altera* sententia est THOMÆ BURNETI,

L

Angli

Angli doctissimi, ann. MDCCXV. demortui, quam is in libro *de statu mortuorum & resurgentium* (3) cum orbe erudito communicavit. Mira vero sunt eiusdem hac de re cogitata (4), atque ita comparata, ut subinde ad hypotheses mere precarias fideant, & vix aliam beatitatem, quam speculativam creaturarum & philosophicam magis, quam christianam, nobis exhibeant. Ea tamen, quæ de maximo cognitionis Dei rerumque divinarum in altera vita augmento in medium attulit vir celeberrimus, ad sensum theologorum facile impetrabunt.

(1) Germanica quoque huius libri versio lucem adspexit publicam, hac insignita inscriptione: *der Himmel auf Erden; oder eine kurze und klare Beschreibung der wahren und beständigen Freude, so wohl nach der Vernunft, als der heiligen Schrift für allerley art Leuthen in allerley Vorfällen.* Amstel. MDCCVI. 8.

(2) Fuerunt ex ecclesie Reformatæ theologis, qui libri huius auctorem in spinozismi adduxerunt suspicionem, eidemque non tantum in sermonibus sacris, sed & scriptis publicis fortiter sese opposuerunt. Fecerunt id FLORENTINUS BOMBLE, verbi divini apud Amstelodamenses præco, TACO HAIJO VAN DEN HONERT, IO. CREYGHTONUS, IO. SLUITERUS, FRANC. BURMANNUS, IO. COCCEIUS, aliique. Historiam huius controversiæ dederunt GOTTLIEB FRID. IENICHEN in *historia spinozismi Leenhofiani*, Lipsiæ MDCCV. in 8. excusa, & ven. IO. GEORG. WALCHIUS in *der Einleitung in die Religionsstreitigkeiten, welche sonderlich ausser der evangelisch-lutherischen Kirche entstanden, part. III. cap. IV. §. XLIV. p. 903. seqq.* itemque in *biblioth. theolog. selecta, tom. I. p. 685. & 730. seqq.* Add. IAC. FRID. REIMAN-

NUM

NUS in *hist. universali atheismi* p. 487. *seqq.* & in *catalogo bibliothecae suae theolog.* p. 1059. ubi inter alia observat, LEENHOFIUM flatuisse, cælum & infernum dari nullum, qualis vulgo creditur. Hoc certum, quod omnes ii, qui non aliam admittunt beatitudinem, quam, quæ in animi tranquillitate posita est, si modo quandam post hanc vitam remunerationem credunt, *data opera nescire velle videantur, quæ scriptura hac de re docet, aut significare, quod rationis saltem, non autem scripturæ sacrae stare velint decretis*, ut b. BUDDÆI verbis, quæ in eius *institut. theol. dogmat.* p. 679. existant, utamur.

(3) Prodiit hinc BURNETI libellus post obitum auctoris ann. MDCCXXVI. 8. Sub examen eundem vocavit laudatissimus WALCHIUS, in peculiari dissertatione *de statu mortuorum & resurgentium*, quæ in eius *miscellanea sacra* p. 258. postea fuit translata. Scripsit quoque LUDOV. ANTON. MURATORIUS librum *de paradiso regni quæ celestis gloria*, Veron. MDCCXXXVIII. Burneto oppositum.

(4) BURNETI sententiam de genere & modo felicitatis sempiternæ copiose edisseruit IO. MARCIUS in *expectatione futuræ gloriæ Jesu Christi*, libr. III. cap. XI. §. III. & IV. p. 754. *seqq.*

§. XXIV.

Pergimus itaque ad aliud argumentum, ædificationi animarum nostrarum magis interserviens, illud nimirum de *diversis gradibus gloriæ beatorum*. Veritatem hanc in ipsis sanctioribus litteris luculenter fundatam, unanimi quasi consensu omnes olim docuerunt cœtus christiani doctores, tam Græci, quam Latini. Primus, qui eandem in dubium revocare ausus est,

fuit monachus quidam Italus, cui nomen erat JOVINIANUS. Is enim seculo quarto ad finem vergente, partim Romæ, partim vero Mediolami, varias sparsisse dicitur errores, interque alia statuisse, omnium, qui fidem Christo in baptismo datam servaverint, *unam esse in regno cælorum remunerationem, seu æqualem gloriam* (1). Damnavit vero Jovinianum eiusdemque sectatores SIRICIUS, ecclesiæ Romanæ episcopus, congregato Romæ concilio anno CCCXC. cuius vestigia AMBROSIVS, HIERONYMVS, AVGVSTINVS aliique sunt secuti, licet Joviniani sententia, si in nexu cum aliis doctrinis, quas adstruxit, spectetur, benignam admittere videatur interpretationem, prout alibi uberius ostendimus (2). Qui in subsequentibus seculis florere scriptores ecclesiastici veritatem doctrinæ de variis beatitudinis gradibus puram intemperatamque conservare suarum duxerunt esse partium. Licet enim nonnulli eorum, quando de inæqualitate graduum gloriæ verba fecerunt, vocem *meriti* subinde adhibuerint, eadem tamen non in sensu *strictiori*, sed *latiori* usi sunt, quatenus verbum *mereri* idem est ac *aliquid consequi vel impetrare* (3). Aliter tamen pronuntiandum de iis, qui scriptores ecclesiasticos antiquiores subsecuti sunt, doctoribus nimirum scholasticis. Hosce enim, hominem suis operibus, uti vitam æternam, ita & varios eius gradus *proprie* mereri, olim statuisse, ipsiusque gloriæ, qua cœlites gaudent, prærogativas *laureolas* adpellasse, alibi abunde comprobavimus (4). Equidem, statim sub initium reformationis ecclesiæ, doctrinam de gloria beatorum variisque

riisque eius gradibus ab istis scholasticorum commentis repurgavit b. LUTHERUS, quod & Io. CALVINUS aliique fecerunt. Verum, ex una parte nonnulli ex Reformatis Calvini sui sententiam rursus deseruerunt, statuentes, nullos esse gloriæ gradus in vita æterna (5); ex altera autem parte ecclesiæ Romanæ sectatores antiquorum scholasticorum doctrinam retinuerunt, præmiorumque cœlestium diversitatem sola meritum inæqualitate niti, docere perrexerunt, in eos, qui ab ipsis hec dissentiant, anathematis fulmen evibrantes (6). Minores nonnullas, quæ civitatem christianam hodie scindunt, familias brevitatis studio prætermittimus (7).

(1) Vid. HIERONYMUM *libr. I. adversus Iovinianum cap. II.* atque AUGUSTINUM, *rum libr. de hæresib. cap. LXXXII. rum libr. II. retractat. cap. XXII.*

(2) Vid. *dissertat. nostram de diversis gradibus gloriæ beatorum, §. V. p. 18, 19.*

(3) Exemplis in medium adductis hoc ostendimus *loc. cit. §. VII. p. 21. seqq.*

(4) Fecimus id loco *excitato §. VIII. p. 27.*

(5) Fuit hæc sententia PETRI MARTYRIS, DANIELIS TILLENII, GEORG. SCHOENFELDII, FRID. SPANHEMII & Io. VERDERII, de quibus in *dissertat. sæpius adlegata §. XIII. p. 44. seqq.* abunde disseruimus.

(6) Fecerunt hoc patres concilii Tridentini *can. XXXII. sess. VI.*

(7) Non possumus tamen hac occasione silentio præterire singularem sententiam, quam ex Reformatis NICOLAUS NONNENIUS, theologus quondam Bremensis, isque do-

ctissimus, in disput. de aucta beatorum gloria post consummationem mediatoris, in medium attulit. Sententia eius huc redit: 1) fideles, qui ante Christum obierunt, in gradum veræ, summæ & æternæ beatitudinis ipsis competentem fuisse introductos; 2) gloriam, perfectionem & beatitudinem creaturæ, quæ semper est finita, augmenta acquirere posse, 3) actu auctam esse beatitudinem fidelium post Θεωθρωπε introitum in gloriam, sive quod idem est, perductos esse illos salvatos ad istum gradum, quo fruuntur omnes spiritus iustorum consummatorum. Atque hoc ipsum adsertum 4) ex oraculis scripturæ Ebr. XI. 39, 40. IX. 8-24. itemque ex ingressu Christi, summi pontificis, in cælum, nec non ex bonis melioris testamenti, morte Christi ratificandi, aliisque in epistola ad Ebræos indicis, ac denique ex incremento gloriæ angelorum post consummationem Iesu Christi, comprobare admiratur vir doctissimus. Non patitur instituti nostri brevitatis, ut & reliqua momenta, quæ ad illustrandum hocce argumentum pertinent, heic adducamus, examiniq; theologico subiiciamus, licet illud accuratiori investigatione sit dignissimum.

§. XXV.

Supereft, ut de loco beatorum, pro instituti nostri ratione, nonnulla subiungamus. Non opus vero esse arbitramur, ut vel de gentiliū campo Elyfio, de cuius situ incredibilis est sententiarum diverfitas (1), vel de paradiso carnali Judæorum & Muhammedanorum, de quo supra nonnulla diximus (2), copiofius heic differamus. Subfitemus in iis, quæ, præeunte fcriptura fagra, de loco felicitatis fempiternæ tradiderunt tum antiquiores, tum recentiores cœtus chriftiani doctores. Equidem in eo omnes facile confentiunt, cælum futurum eſſe beatorum domicilium, ibi enim, fecundum eſſatum fervatoris, multa merces eſt, Matth. V. 12. Verum, cum cælorum varia fit in fanctis litteris fignificatio (3), hæcque phraſis haud raro figurate

gurate sit intelligenda, mirum videri haud debet, si in determinando *cælo beatorum*, ubi & quale illud sit, plurimum titubent theologi, quorum diversa de hocce argumento cogitata in unum quasi acervum conglobata, breviter dilucideque iam exponemus.

(1) Legenda, quæ de situ campi Elysi post multos ! alios scripsit LACKEMACHERUS, professor quondam Helmstadiensis isque doctissimus, *observat. philolog. part. II. pag. 45.*

(2) Vid. supra §. XVII. p. 69.

(3) De variis *cælorum* in sacris litteris significationibus evolvi potest PETR. RAVANELLUS in *biblioth. sacra*, voce *cælum*. Add. JO. CASP. SUICERUM in *thes. ecclesiast. tom. II. p. 519.* voce *εραως*; & b. cancell. PEAFFIUM in *dissert. de cælo beatorum §. 1. p. 2. seqq.*

§. XXVI.

Qui ecclesiæ Romanæ placita sequuntur, itemque ecclesiæ Reformatae theologi, nec non ARMINII discipuli, quin & ii, qui in SOCINI castris militant, in eam ingrediuntur sententiam, beatos recipiendos esse in cælum non quaecunque inferius, aëreum, vel stelliferum, quod vocant; sed supremum prorsus terræque nostræ oppositum, nimirum *empyreum*. Cæli autem *empyreï* nomine intelligunt locum quoad *substantiam* subtilissimum, quoad *qualitatem* lucidissimum, quoad *durationem* indefectibilem *ab intrinseco*, quoad *situm* supra cælum hocce adspectabile omnesque stellas positum. Unde Deus, habitans in cælo, dicatur habitare in excelsis, altissime, *Deut. IV. 39. psalm. CII. 20. Luc. II. 14. XXIV. 49. Iac. I. 17.* & Christus ascendens in cælum, dicatur evectus fuisse supra omnes cælos, *Eph. IV. 10.* in quo & iam contineatur, *Act. III. 21.* unde & rediturus iste sit ad iudicium, *Act. I. 11. 1 Thess. IV. 16.* Addunt, esse hoc idem illud cælum, in quod raptus fuit Paulus *2 Cor. XII. 1. seqq.* idque primo statim die fuisse creatum, Negari tamen haud potest,

potest, doctores, quos vocant, scholasticos, carnalibus quandoque speculationibus indulgentes, de cœli huius situ, locatione & qualitatibus crassas admodum ideas sibi finxisse, quod exemplis in medium adductis abunde comprobant viri eruditi (1).

(1) Fecerunt id JO. BRENTIUS in *sententia de libello HENR. BULLINGERI*, cui titulus est: *tractatio verborum domini: in domo patris mei mansiones multae sunt*, p. 34. b. *seqq. oper. tom. VIII. f. 889. seqq.* BALTHAS. MEISNERUS in *philos. sobria, part. I. p. 439.* JAC. MARTINI in *anti-Becano, part. II. p. 66. seqq.* alique.

§. XXVII.

Quod ad ecclesiæ nostræ attinet doctores, iis cœlum empyreum, quod modo descripsimus, vel eam ob rationem haud parum videtur esse suspectum, quod de eiusdem creatione in libro Geneseos nec vola nec vestigium occurrat. Urgent quoque, cœlum beatorum aliud esse oportere a cœlis, quæ statim sub initium mundi condidit Deus. Hæc enim peritura esse, secundum essatum servatoris, *Luc. XXI. 33.* illud vero esse æternum, *Luc. XVI. 9. 2 Cor. V. 1. Ebr. XII. 28.* Dici quoque in sacra scriptura, Deum novum beatorum cœlum adhuc esse creaturum, *Esaj. LXV. 17. LXVI. 22. 2 Petr. III. 13. Apoc. XXI. 1.* quod fieri haud posset, si illud inde ab initio creationis jam exstisset. Ut complures alias, quas huic sententiæ opponunt, difficultates, ob brevitatem instituti nostri, silentio heic prætereamus. Negant itaque plerique ex theologis nostris, maxime antiquioribus, cœlum esse locum quandam certum, eumque creatum, supra cœlum hocce adspicibile positum; sed esse statum veræ solidæque, quin æternæ felicitatis, a statu damnatorum infinitis modis distantem, qui sub figura loci in sanctioribus litteris metaphorice describatur. Monent etiam, quando huic beatorum cœlo superior quidam locus in sacro codice adsignetur, id non fieri ratione *situs*, sed ratione *excellentiæ*, Sic de

de ipso Jehovah dici, eum esse in *sublimi*, *psalm. XCIII. 4. CXIII. 5. Luc. II. 14.* quod non *τοπιως* de loco aliquo sublimi, sed de sublimitate maiestatis sit explicandum; Deum enim esse *excelsum super omnes gentes*, *psalm. CXIII. 4.* Addunt porro, quando de adscensione Christi in cœlum sermo est, eandem quidem veram fuisse atque realem, qua corpus Christi in monte oliveri sursum versus translatum atque interventu nubis oculis apostolorum fuerit subductum; Ast Christum non pertransisse cœlum, quod vocant, stellatum, sed statim ingressum esse cœlum gloriæ & maiestatis divinæ, quod loco circumscribi nesciat, *Joann. III. 13. Ephes. IV. 10.*, inque his quoque terris subinde conspicuum se præbeat, *Matth. XVII. 2.* unde & diabolus subinde in cœlo compareat, siquidem Deus cœlum gloriæ suæ ubique secum gerat, *Job. I. 6. II. 2, 7.* (1) Plura non addimus (2), quia instituti nostri ratio id haud patitur.

(1) Conferri heic velim BROCHMANDUM, theologum Danum, in *syst. theol. part. II. f. 635.* & MEISNERUM in *philos. sobria, part. I. p. 431.*

(2) Plura hanc in rem scripserunt post BRENTIUM *oper. tom. VIII. MEISNERUS loc. cit. part. I. p. 439. seqq. p. 550. seqq. JAC. MARTINI in anti-Becano, part. II. p. 66. CALOVIUS, QUENSTEDIUS* aliique.

§. XXVIII.

Iam vero porro & hoc notandum, eos, qui negant, dari certum aliquod beatorum habitaculum a Deo creatum, rursus in varias abire partes. Nonnulli enim existimant, cœlum beatorum esse ipsum Deum, vel maiestatem & gloriam divinam, in qua Deus semper atque ab æterno existit, immo esse istum felicitatis *statum* (1), in quo versentur beati, non *locum*. Atque hæc fuit sententia JO. BRENTII, IAC. ANDRÆ, IO. HÜLSEMANNI, ABRAH. CALOVII, aliorumque, quos nominare superfedemus (2). Discedunt tamen ab his alii, sta-

M

tuen-

tuentes, cœlum beatorum, licet *πρωτως* statum beatitatis cœlestis designet, *δευτερω* tamen denotare certum aliquod *πρ*, in quo beati cœlites visione Dei fruuntur. Ita MELCH. NICOLAI, IO. GERHARDUS, CASPAR. ERASM. BROCHMANDUS aliique quam plurimi sentiunt (3), quibus GODOFR. HOFFMANNUM, eximium quondam academiæ Tubingensis theologum, adiungimus (4). Nolunt tamen viri isti præstantissimi definire, num *πρ* illud sit *creatum*, vel *increatedum*, aut aliquando demum *creandum*? *corporeum an spirituale*?

- (1) Vel tribus heic notamus, huic sententiæ, quam plerique ex nostris theologis amplectuntur, nonnullos quoque ex cœtus reformati doctoribus suum adiciere calculum. Fecit id præter alios FRID. ADOLPHUS LAMPIUS in *commentario evangelii secundum Ioannem, ad cap. III. v. 13. tom. I. pag. 594.*
- (2) Nominavit eosdem celeb. cancell. PFAFFIUS in dissert. modo *excitata* S. VI. p. 13. seqq. qui & ibidem scripta istorum theologorum in *notis* textui subiectis adlegavit.
- (3) Huius sententiæ propugnatores recensuit laudatiss. PFAFFIUS *loc. cit. p. 14.*
- (4) Vid. eiusdem *synops. theolog. prioris dogmat. p. 1085.*

§. XXIX.

Nec tamen silentio heic possumus præterire, fuisse ex theologis nostris, qui adseruerint, cœlum beatorum esse *πρ creatum*, idque *materiale*, quæ quidem sententia ad eam de cœlo empyreo proxime accedit. Adoptavit eandem GEORG. CALIXTUS, theologus quondam Helmstadiensis, cui cum IO. HÜLSEMANNO, theologo primum Vittembergensi, postea vero Liptiensi. hac de re controversia (1) intercessit. Alii tamen theologo *πρ* aliquod *spirituale* statuere maluerunt, ex quibus IO. CONR. DANNAVERUM atque IO. FECHTIUM heic nominasse sufficiat. Argumenta, quibus nonnulli ecclesiæ nostræ

nostræ theologi πϛ aliquod beatorum, idque vel *creatum*, vel *increatum* stabilire adnisi sunt, in compendio exhibet b. cancellarius PFÄFFIUS (2) qui & observat (3) theologos nostros Tubingenses, olim adferuisse; πϛ illud esse *increatum*, idque cum πϛ, in quo mundus est, comparasse, quam sententiam GERHARDUS quoque, itemque BROCHMANDUS & CALOVIUS adoptaverint.

(1) Vid. de hac controversia ven. WALCHIUM in *der Einleitung in die Religions-streitigkeiten der evangelisch-luther. Kirchen, part. I. p. 402, 403.*

(2) Fecit id vir laudatiss. in dissert. sæpius iam adlegata *de cælo beatorum, §. VII. VIII. & IX. p. 16. seqq.*

(3) *Loc. cit. p. 15.*

§. XXX.

Diversis hisce, quas theologi nostri adoptarunt, sententiis iure meritoque adiungimus eam, quam laudatissimus cancellarius PFÄFFIUS amplexus est. Ea vero huc redit: „*I*) esse ali-
 „ quam iustorum consummatorum & beatorum, angelorum item
 „ sanctorum congregationem, in qua Deus O. M. sese iisdem vi-
 „ dendum immediate atque fruendum præbeat. *II*) Hanc cer-
 „ to cuidam loco mundano atque creato, qui & supra cælos ad-
 „ spectabiles situs sit, non adligatam, nullumque ipsius πϛ crea-
 „ tum esse, sed πϛ illius esse ipsum Deum, in cuius blandissima
 „ manu & dulcissimo gremio spiritus beatorum recumbant & si-
 „ ti sint. *III*.) Hanc manum, hoc gremium divinitatis esse cœ-
 „ lum gloriæ, in quo maiestas divina remotis velis sese plenissi-
 „ me manifestet, in quo Deus felicitate inenarrabili beatos re-
 „ creet & intime perfundat, e quo Christus descenderit, ubi in-
 „ carnatus est, in quod & ascenderit - - *IV*) In hoc cælum
 „ beatitudinis transferri omnes, qui salventur. *V*) Hoc cælum,
 „ destructis cælis creatis & terra creata, nobis, qui salvamur,
 „ adpariturum illico, & splendore suo, magna admiratione, tan-
 „ quam

M *

„ quam

„ quam novum prorsus, animos nostros oculosque percussurum
 „ esse. VI.) Typum huius novi cœli esse 1) paradysum, 2)
 „ sanctum sanctorum in tabernaculo Mosaico, & templo vete-
 „ re, 3) terram Canaan, 4) ecclesiam novi testamenti, vete-
 „ ribus umbris succedentem, maxime vero 5) statum illum ec-
 „ clesie gloriosorem, quo eandem post destructam idololatriam,
 „ post conversos gentiles & Iudæos, post destructum quoque
 „ Antichristum, & regna gloriæ Dei adversa, sub finem inundi
 „ amplificat & exornat dominus. VII.) Placuisse Spiritui san-
 „ cto, in sacris litteris sub uno eodemque emblemate sapius &
 „ typum, maxime sequiorem & intermedium, & antitypum si-
 „ flere, & descriptionibus, a splendore terreno & rebus mun-
 „ danis defumtis & ecclesiam militantem & triumphantem maxi-
 „ me, metaphorice nobis depingere - - VIII.) Etsi autem
 „ hæc repræsentatio sit emblematica & metaphorica, tamen rea-
 „ lissimam & præstantissimam beatitudinem, quam nemo homi-
 „ num enarrare valeat, descriptionibus istis indigitari, quæ
 „ propria sit, quæ in deliciis exstantissimis & summis consistat,
 „ IX.) Etsi gloria & maiestas divina sit immensa atque omnia
 „ repleat, tamen cœlum gloriæ id tantum dici, ubi Deus amorem
 „ suum creaturis beatis manifestet, nec cœlum beatorum immen-
 „ sum esse, sed choro limitari, qui a damnatorum multitudinem in-
 „ fernoque infinitis parasangis distet. „ Subiungit tandem vir ce-
 „ leberimus X) hæc verba: „ Ex quo patet, nos cœlum beatorum
 „ creatum, vel creandum, voce proprie sumta, haud statuere,
 „ atque omnes corporeas & crassas ideas hic exesse iubere &
 „ emblematum sacrorum nucleum potius, quam corticem heic
 „ degustare. „ - - Hactenus laudatissimus PFAFFIUS (1),

(1) In *dissertat. sapius iam adlegata* §. XII. p. 34. seqq.

§. XXXI.

PFAFFIO, qui iam ad cœlites abiit, iure meritoque ad-
 iungimus venerandum collegam nostrum, CHRISTOPH. FRID.
 SARTORIUM, quem Deus inter mortales versari iubet quam
 diutissimè.

dintissime! Is vero suam hac de re mentem, nervose, ut solet, & quidem sequentem in modum expressit: „ Cum beati post resurrectionem habituri sint corpora, atque adeo *in loco* futuri, & ibi, ubi Christus est, *una* futuri esse dicantur: negari non potest, *cæli* nomine aliquid amplius, quam *statum*, nempe etiam certam aliquam sedem indicari *Ioan. XII. 26. XIV. 2, 3. XVII. 24. Phil. I. 23. 1 Theff. IV. 17. Apoc. VII. 9, 15, 17.* Ubi autem hæc sedes sit, curiose inquirere, opus non est (1) „. Atque huic sententiæ nos quoque subscribimus.

(1) Vid. eiusdem *positiones theolog. loc. LXIII. §. 1023. p. 534.* Mirum sane videtur, fuisse viros alias doctissimos, qui adseruerint, beatos in vita æterna non amplius indigere *loco*, aut spatio corporeo. Hoc enim ipsam naturam corporum evertit: nam ubicunque sunt vera corpora, ibi est verum spatium corporeum. Nec dubitamus adserere, *locum* istum beatorum a Deo esse *creatum*, neququam autem increatum. Solus quippe Deus a se ipso est, & quidquid extra Deum existit, illud a Deo, & quidem intra hexæmeron, conditum fuisse constat.

§. XXXII.

Licet vero, prout in præcedenti paragrapho iam fuit observatum, opus profus haud sit, ut in situm cæli beatorum, curiosius inquiramus, non defuerunt tamen nostra præsertim ætate, qui variis hæc indulgere coniecturis haud dubitarunt. In hacce classem haud immerito referri potest THOMAS BURNETUS, scriptor Anglus, supra iam a nobis laudatus (1). Existimavit is, valde probabile esse, „ sedem beatorum fore non rantum supra orbem lunæ; sed & omnium planetarum atmosphas, aut umbras, in regionibus illis æthereis, ubi lux perennis, sine nocte, quoniam sancti *in cælis habitaculum*, *haereditatem in luce* habituri dicantur, *2 Cor. V. 1. Coloss. I. 12.* Cum vero *Schechinah*, (iudaico scilicet sensu intellectum) sive gloriosum

Christi corpus occupet orbem quandam cœlestem radiosque ac lucem suam, novi sideris instar, dispergat, iuxta hanc Christi sedem beatos habitaculum suum habere, adserit. Adducit hanc in rem verba optimi servatoris: *pater, quos tu mihi dedisti, volo, ut, ubi ego ero, ii quoque sint mecum: ut meam videant gloriam, quam tu mihi dedisti.* Alii, quando servator alio loco pronunciat: *in domo patris mei multae sunt mansiones, Ioann. XIV. 2.* æquitati congruum esse iudicat, si supponatur, quemlibet sanctum, vel sanctorum cœtum pro ratione suæ puritatis ac perfectionis propius ad *Schechinah*, sive ad solium gloriæ, suam habiturum esse stationem (2),. Hisce de loco & sede beatorum præmissis, ad eorum statum, qui pariter nomine *cæli* comprehendatur, progreditur, puta *genus & modum* felicitatis, qua in his sedibus æthereis fruituri sint sancti. Hanc ubi explicare adgreditur, animæ beatæ perfectionem hisce verbis edisserit: *Omnes ipsius facultates adoleseunt, & ad summam perfectionem aspirant in illo statu. Sensus, adfectus, mentisque operationes omnes fiunt vegetiores, ad maiora etiam & illustriora obiecta terminantur. Non deerunt inprimis nova & admiranda obiecta ad occupandos sensus externos, cum supra omnes planetas elati, mundanum oceanum intuebimur, & natantes in vasto gurgite innumeros terrarum orbis suis incolis repletos. Acies enim oculorum, vel facultas visiva suo modo constituta & ordinata, omnium specillorum superabit vires, & obiecta multo maiora & remotiora attinget & complectetur, quam quae discernimus in hoc crasso aëre. Deim cum stellas fixas contemplantur, perennes cœlorum ignes, tot soles prodigiosae magnitudinis, innumerabiles praeterea & repetitos usque & usque per immensa aetheris spatia; quam voluptatem, quos animi motus excitabit hic conspectus universi? Magnus est Deus, Deus noster, universitatis rerum auctor & opifex! Heu, quam fordet terra, cum hoc cœlum adspicio. --- --- Denique praeter magnificentiam operum Dei, excimia erit pulchritudo in facie cœlorum, si stellae instar tot gemmarum diversi ordinis & generis diversa*

diversa gloria & variis coloribus fulgeant. Dum in contrariis & commissuris orbium, radiis varie refractis, novae lucēs & irides & multiformes species & splendores exoriuntur, quales a propheta distinguuntur in civitate sancta, Apoc. XXI. 18, 19. &c. Illud præterea adiciendum, cum stationem aut sedes nacti fuerimus in regionibus illis æthereis supra omnes planetas, non hemispherium tantum aut dimidium cœli, ut hodie, sed sphaeram integram & magni mundi ambitum & amphitheatrum simul spectabimus, palatium magni regis cum suo adparatu & supellectile splendidissima. Quid tandem quantumcunque adiciat huic cœlesti spectaculo divina Schechinah, non me pene est exprimere. Nemo non videt, multa heic dici a BURNETO, quæ ad res corporales ac naturales, quin ad hypotheses mere precarias pertinent. Sed subiungit vir doctissimus & alia lectu haud indigna, ostenditque quomodo in contemplatione Dei eiusque amore lumina animabus in cœlis oritura sit beatitudo (3); quæ vero, utpote longiora, ubi ad finem iam nobis properandum est, heic prætermittimus.

(1) Vid supra §. XXIII. p. 81, 82.

(2) Vid. BURNETI librum *loc. cit.* adlegatum p. 178.

(3) Sententiam BURNETI copiosius edisseruit JO. MARCKIUS in *expectatione gloriæ futuræ Jesu Christi libr. III. cap. XI. §. 3. p. 755.* Conferenda etiam, quæ supra §. XXIII. p. 81. *seqq.* hanc in rem diximus.

§. XXXIII.

Restant equidem & alia, eaque haud pauca, quæ tractationi huic historiciæ addi mererentur. Possemus verb. grat. AUGUSTINI STEUCHI, *Eugubeni* (1), celebris inter Romanenses theologi, itemque CONRADI VORSTII (2), IO. CRELLII, IO. VOLKELII, aliorumque SOCINI sectatorum de cœlo beatorum cogitata copiose heic edisserere. Possemus varias quaestiones,

a G A-

a GABRIELE DE HENAO, societatis Jesu theologo motas (3), easque partim curiosas, partim absurdas, data opera recensere. Possemus & multa alia, quæ partim de natura atque essentia, partim de origine & loco, partim vero de adfectionibus huius sanctorum habitaculi, tum antiquiori, tum recentiori hoc ævo fuerant disputata, heic commemorare. Verum, quum ea, quæ de argumento hoc, eoque amplissimo, dici poterant, pagellæ hæc haud capiant, lectores nostros ad ea, quæ GISEBERTUS VOËTIUS, theologus Ultraiectinus, de eodem commentatus est (4), remittimus, atque scriptionis filum heic abrum-
pimus.

- (1) Vid. STEUCHUS in sua *cosmopœia*, quam vero index expurgatorius hispanicus, inquisitionis consilio ann. *MDCXII*, excusus, prohibet.
- (2) Vid. VORSTIUS in *antapodixi I. advers. Iesuitas Monasterienses p. 127.* coll. cum *disput. apolog. p. 67.* & cum *exegefi apolog. cap. XIX.* itemque cum libro de Deo p. 221, 289, 233.
- (3) Edidit hicce theologus *empyreologiam, seu philosophiam christianam de empyreo calo* ann. *MDCLII*.
- (4) Scripsit VOËTIUS *diatribam de celo beatorum, quæ fasciculo rariorum ac curiosorum scriptor. theolog. p. 865. seqq.* fuit inserta.

FINIS.

Jg 4881

ULB Halle

3

006 309 836

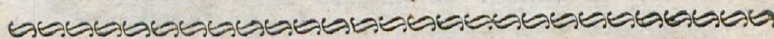
nc

IOANN. FRID. COTTÆ
THEOLOGI TVBINGENSIS
HISTORIA SVCCINCTA
DOGMATIS
DE
VITA ÆTERNA

TVBINGÆ
SVMTV IOANN. GEORG. COTTÆ
MDCCLXX.

